

תוכן הענינים

א כל ימי שרה היו שוין לטובה, שלא פגמה וקלקלה בהם מלכתחילה.....

אברהם אבינו המשיך כל יום ממה שתיקן אתמוול והתעלה יותר, ולא ירד אף פעם ממדרגתו.....

ב הצדיקים זוכים שכל ימיהם בשלימות, במעלות ימי הבחרות ובמעלות הזקנה.....

אברהם אבינו ושרה אמנו היתה להם מדת ההשתוות בכל נסיונותיהם, בימי העוני ובימי העושר, ולא נעשה בהם שום שינוי.....

ג מדת ההשתוות בצדיקים הגדולים, שנשמתם לא השתנתה ממה שהיתה בעולם הבא קודם ירידתה.....

ד על האדם לראות שיהיה לו הארה אחת חדשה בכל יום, ועי"ז זוכה להרגיש ההתחדשות.....

ה הצדיקים שמתקנים בכל יום מה שיכולין, מקשרים את כל הבריאה בשורשו וממשיכים שפע לכל העולם בכל יום \ המתקן את ימיו, מעלה את כל הבריאה למדרגה גבוהה יותר

ו לכל אדם יש שעה מיוחדת אליו שאין מי שיתקנו בלעדיו, והצדיק השלם מתקן כל ימיו.....

ז בני ישראל מעידין בכל יום כי לה' הארץ ומלואה, ועל האדם להעיד על כל דבר פרטי ולקשרו לה'.....

ח על האדם לזכור תמיד כל התעוררות והארות שהיו לו ולהתחדש בהם, וזהו מה שנאמר באברהם אבינו 'בא בימים'.....

ט אצל אברהם אבינו היו תמיד כל הארות בהתחדשות \ כפי מה שהאדם מתדבק בכח הפנימיות, יש אצלו תמיד התחדשות

י זכותיו של האדם נעשים בסיוע עליון ובחסד ה', ואברהם אבינו במעשיו עשה צינור ושביל לחסד העליון להמשיכו לעולם הזה.....

תוכן הענינים

המשתוקק לעשות רצון ה' ומאמין שאין למעלה מזה, יכול לצאת עי"ז מכלל ארור
ולהתדבק בה'.....

ג על האדם למצוא תקונו במקום שנמצא בו, ולא לחפש מדרגות אחרות.....

ד מי שזוכה, גם כשהוא בעבדות או תחת עול דרך ארץ, אינו כפוף ומשועבד לזה, ואינו
מתקשר בהם.....

אליעזר נקרא 'עבד משכיל', שמצא שכל בעבודתו וקיבל באמצעותו עול מלכות
ה' \ ע"י שמקבלים עול תורה בגלות, מסירים ההסתר וזוכים שיחול עלינו מלכות
יתברך \ נח נתן עצה לכנען שע"י עבודתו למי שהוא ברוך, יוכל לתקן נפשו

ה אין בדעתינו כח להשיג במעשה האבות בעצמם, ורק מומעשה עבדיהם יכולים לקבל
הארה ולימוד.....

ו כשהאדם משיג לקבל חסד ה' בכח עבודתו ומעשיו, הוא דבר של קיימא.....

פרשת חיי שרה

וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה (כג, א).

ברש"י: שני חיי שרה, בלן שוין למוצה.

ברש"י שני חיי שרה, בולן שוין למוצה. יש לפרש, כי דרך אדם הפשוט על ידי שנוקן ונתוסף בו דיעה, מיישב אורחותיו, ונמצא פי כל מה שנוקן יותר, מניח מדות ומעשים רעים שהיה עושה, ואם פן אינו נקרא ימי חייו רק רגע האחרונה, שהיא בשלימות הראוי, אם זוכה לכן. אבל בשרה הצדקת, היו כל ימיה בטוב ובלי קלקול, אף פי ודאי נתעלטה בימי הזקנה, אבל לא על ידי דחיות מעשים הקודמין בימי הנעורים, רק שנתעלטה כפי מה שנבראת, שכל ימיו של אדם קצובין, לתקן בכל יום דבר מיוחד, ולהתעלות מדריגה אחר מדריגה, אבל לא היה לה פגם וקלקול לחזור להתנהג בכשרות, וזה שאמר בולן שוין למוצה, והבן: (תרל"א ג)

במד"ש (כ"ד נט, ה) ואברהם זקן בא בימים וה' ברוך את אברהם בכל (כד, א), מי יעלה בכהר ה' (תהלים כד, ג), זה אברהם [כד, א], מי יקום במקום קדשו (שם), זה אברהם, [על שם שנאמר (יט, כז) וישפם אברהם בכוקר אל המקום אשר עמד שם

בעבודה [ראה במדבר תרל"ט ג; שפתי צדיק וירא אות נה], ועל שרה העיד הכתוב כי בהיותה בת ז', השלימה בעבודה שלימות האמיתית כשיעור הראוי לה, והגם שכשהיתה בת כ' הוסיפה בעבודת כמה וכמה מדרגות יותר, אף על פי כן לא שייך עליה לומר כי העבודת שלה בהיותה בת ז' היא מדרגה פחותה מכפי שהיה בהיותה בת כ', אלא כולם שוים לטובה, כי גם בהיותה בת ז' לא חסרה כלום בעבודת מכפי שיעור הראוי לה.
ה. ראה עץ יוסף: שהר ה' הוא הר המוריה שעלה בו אברהם.

א. ראה לקמן הערה כז.
ב. ראה מאמר הבא.
ג. ראה לקוטי הר"מ עמ' סה ד"ה שני חיי שרה, מרשימות רבינו.
ד. ראה דגל יהודה (להגה"ח ר' יודל קמינר, חותן רבינו) בפרשתנו: בשנת תר"ל כשהיה פה כבוד חתני מרן (שליט"א) [זצ"ל], שמעתי ממנו, על הא דאיתא (דאה רש"י כאן) נכתב פרט בכל שנה וכו' לומר לך כולם שוים לטובה, היינו שבשאר צדיקים, הגם כי עבודתם היא בשלימות, אמנם כשמוסיפים כח בעבודת השי"ת בכל יום, הכרתם גדלה כי ביום שעבר עדיין קצרו

אֵת פְּנֵי ה']. דְּאִיתָא בְּסִפְרֵי עַל פְּסוּק וּמִי יָקוּם, כִּי הֶעֱלִיָּה שְׁיֵשׁ לְאָדָם צְרִיכִין לְרֵאוּת שְׁיִהְיֶה דְבָר שֶׁל קַיִמָּא, לֹא לְעֵלוֹת וְלַחֲזוֹר לִירִידָה כּו'. וְזֶה שְׁכַתוּב וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם כּו' אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם, שְׁכָל מָה שְׁתִּיקֵן בְּכָל יוֹם הָיָה דְבָר שֶׁל קַיִמָּא, וּבַיּוֹם הַשְּׁנִי הֵלֶךְ לְמִדְרִיגָה אַחֲרָת, לְכֵן בָּא בַּיָּמִים, שְׁלֹא אֲבָד אֶפְּלוֹ יוֹם אֶחָד. וְזֶה שְׁאִיתָא (ב"ר נח, א) שְׁנוֹתֵיהֶם תְּמִימִים, כּוּלָּן שְׁוִין לְטוֹבָה (רש"י כג, א), וְאִזּוּ הוּא כְּלִי מַחֲזִיק בְּרֵכָה וְנִקְרָא שְׁלוֹם (עוקצין פ"ג מ"ב), תְּמִים, שְׁאִין הֶפְסֵק בֵּין כָּל עֲלִיּוֹתָיו שְׁבָכָל יוֹם וַיּוֹם":

בְּמִדְרָשׁ (ב"ר נח, א) יוֹדֵעַ ה' יְמֵי תְּמִימִים (תהלים לו, יח), כְּשֵׁם שְׁהֵם תְּמִימִים כֵּן שְׁנוֹתֵיהֶם תְּמִימִים כּו', וְרִשְׁיִי ז"ל כָּתַב שְׁנֵי חוּי שְׁרָה, כּוּלָּן שְׁוִין לְטוֹבָה, כִּי הִנֵּה יֵשׁ שְׁנֵינִים בְּשְׁנוֹת הָאָדָם, וַיֵּשׁ מְעֵלוֹת בְּזִמְנֵי הַבְּחֻרוֹת, וַיֵּשׁ כְּמוֹ כֵּן מְעֵלוֹת בְּזִמְנֵי הַזְּקֵנָה, אֲבָל צְדִיקִים הַתְּמִימִים, נִמְצָא כָּל מֵינֵי 'שְׁלִימוֹת' בְּכָל יְמֵיהֶם. וּבְיַדֵּי אֵין זֶה בְּדֶרֶךְ הַטְּבַע, רַק מִתַּת אֱלֹקִים הוּא'. וְזֶה עֲנִין בְּרַךְ אֶת אַבְרָהָם 'בְּכָל' (כד, א), זֹאת הַשְּׁלִימוֹת' שֶׁנִּמְצָא 'בְּכָל' מְקוֹם וּ'בְכָל' זְמַן, בְּכַח הַמְּלַךְ 'שֶׁהַשְּׁלוֹם' שְׁלוֹ (שבועות לה, ב), וְזֶהוּ כּוּלָּן שְׁוִין לְטוֹבָה:

בְּמִדְרָשׁ (ב"ר נח, א) יוֹדֵעַ ה' יְמֵי תְּמִימִים (תהלים לו, יח), כְּשֵׁם שְׁהֵם תְּמִימִים כֵּן שְׁנוֹתֵיהֶם תְּמִימִים, וְרִשְׁיִי פִירֵשׁ שְׁנֵי חוּי שְׁרָה, כּוּלָּן שְׁוִין לְטוֹבָה, וְהוּא

פתיחת שערים. אולם כי המדות שיש באדם, כגון אהבה שהיא מדה טובה מאד, מכל מקום צריך להיות מנועול אל האדם שלא תתפשט האהבה למקום שאין צריך, וזהו מה יפו פעמיך בנעלים (שה"ש ז, ב), פעמון נקרא מה שמקשקש ומעורר כח האדם שלא ישן ויעבוד בכל כחו להשי"ת, אולם שיהיה בנעלים כנ"ל. וההפך בין הדרך בשנים, כתוב בזה"ק (בהעלותך קנא, ב) שאין להזקן זה הכח וההתעוררות כמו רך בשנים, שעל שם זה נקרא 'נער' על שם התעוררות [ראה שמיני תרל"א א ובהערה יז], כמו התנערי (ישעיה נב, ב), ומלשון ער, אולם לענין נעילת שערים כנ"ל, לזה שבח הזקנים יותר, שנתישב שכלו ואינו ממחר לשום דבר, ולזה היו הזקנים חוזרים לנעילת שערים, כנ"ל. וראה בהעלותך תרמ"ג ג. [וראה אזור אליהו (לרבי אליהו הורושובסקי) בא ד"ה בנערינו ובזקנינו נלך].

י. ע"פ קהלת ג, יג.

1. ראה תהלות ישראל תהלים שם: מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, שמעתי מהרב אהרן מקארלין שיש אדם שמתאמץ לעלות בתשובה ואחר כך אין יכול לעמוד בה ונופל למטה, וזה מי יעלה ומי יקום, ודפח"ה. וראה אוהב ישראל יתרו ד"ה אנכי: וזה שאמר הכתוב מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, רצ"ל שאינו שואל על העליה לבד, כי זה הוא בנקל כנ"ל, אך עיקר שאלתו הוא על התקומה, שלא יפול ממדרגתו לעולם רק כיתד תקוע במקום נאמן בל ימוט. וראה פנים יפות כי תשא ד"ה כי לא ידאני, בחקותי ד"ה ונתתי משכני. 2. ראה לקמן הערה כת. 3. ראה עוד וירא תרמ"א ב. 4. ראה לקוטי הר"מ בהעלותך ד"ה ומבן חמשים הא', מרשימות רבינו: ומבן חמשים שנה ישוב וגו' ולא יעבוד עוד (במדבר ה, כה), פירש רש"י ז"ל אבל חוזר הוא לנעילת שערים, אין מובן למה נקט נעילת שערים ולא

מִדַּת 'הַשְּׁתוּוּת' שֶׁכָּתַב בְּסֵפֶר חוֹבַת הַלְּבָבוֹת^א, וְהוּא מַעֲלָה גְדוּלָּה לְהִיּוֹת אָדָם עוֹמֵד בְּתַמִּימוֹתוֹ בְּכָל מָה שֶׁעוֹבֵר עָלָיו^ב, וַיֵּשׁ נִסְיוֹן לְעֵנִי וַיֵּשׁ לְעֹשִׂיר^ג, וְשָׂרָה בְּתַחֲלַת יָמֶיהָ עָבְרוּ עָלֶיהָ כְּמָה זְמַנִּים קָשִׁים, בְּרַעְבוֹן, וּבְלִקְיַחְתָּהּ לְפָרְעָה וּבְאִמְכִילָךְ, וּבְסוּף יָמֶיהָ הָיָה לָהֶם כָּל טוֹב, וְלֹא נַעֲשָׂה בָּהּ שׁוֹם שִׁינּוּי בְּכָל הַשִּׁנּוּיִם הָאֵלֶּה י'^ד.

יא. ראה שער יחוד המעשה פרק ה. וראה כתר שם טוב אות רכ: שוית' ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח), שוית' לשון השתוות, בכל דבר המאורע הכל שוה אצלו, בין בענין שמשבחין אותו בני אדם או מבזין אותו, וכן בכל שארי דברים... וכל דבר המאורע יאמר הלא זה נשלח מאתו יתברך, ואם בעיניו הגון כו'... וזהו מדריגה גדולה מאוד. וראה תפארת שלמה שמות ד"ה ויסתר משה: זה כלל גדול במעלת ומדת הצדיקים הדבקים בה' תמיד, שהם בבחינת ההשתוות כל הימים, לא ינועו ולא ישתנו בסיבות התפוכות הזמן מכל אשר יעבור עליהם בעולם הזה מטוב ועד רע חלילה, לא יעצבו מרוב פחד ולא יתהוללו ברוב שמחה, כי הכל שוה אליהם, כאשר הם בדביקותם בהש"י הנה הם למעלה מן הזמן, לכן לא ישתנו בסיבות העולם הזה שהם תחת הזמן ומקריו, אך המה חזקים ועומדים בעבודת ה', לבם כלב האריה, שתולים בבית ה' כעץ על פלגי מים, לא יתנועעו מכל הרוחות שבעולם... ואף כי לפעמים יראה הצדיק איזה מהדינין מתוחה חלילה על העולם הזה, לא ירהר ולא ישים על לבו להבין עומק הדין, פן יקשה בעיניו כו'.

ועי' ראה תרל"ה א: במדרש (דב"ד ד, א) אין מפסיקין בתוכחות, ואל תקוין [בתוכחות] (משלי ג, יא), לא תעשה תוכחות קוצין קוצין כו'... וביאור הענין ואל תקוין בתוכחתו, היא מדת השתוות, שמשבחין מאוד מדה זו, והיינו לקבל כל המאורעות בשוה, כי אם אין האדם משתנה בפגעו בו מדת הדין, אין לה קיום להקללה, וחולפת ועוברת ממנו, אך ח"ו אם האדם מתפעל יותר מדאי, בזה נוסף קיום וחיזוק להרע. וזה שאיתא 'אין מפסיקין', ש'לא יפסיק' מדביקות ובטחון שיש לו בהקב"ה, אף שיעבור עליו מה שיעבור, כנ"ל. וע"ע וארא תרמ"ב א.

יב. ראה ויצא תרס"א א: במדרש (ב"ד סה, א) [אז תלך לבטח דרכך וגו' אם תשכב לא תפחד (משלי ג, כג כד), אז תלך לבטח, זה יעקב, דכתיב (כח, י) ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה]. כי באמת ברח יעקב מפני עשו, [כדכתיב (כז, מג) ברח לך, וכתיב (הושע יב, ג) ויברח יעקב. שם תרל"ד א], אף על פי כן כתיב ויצא, וילך, לא בלשון בריחה, כי הבוטח בה' אמת, מבין כי מה' מצעדי גבר (תהלים לו, טג), ולא יתלה הדבר במקרה. זהו בחינת יעקב

איש 'תם' (כה, כז), כמו שכתב רש"י בפסוק 'תמים' תהיה (דברים יח, ג), קבל הכל 'בתמימות', ולא נשתנה כלל על ידי בריחה זו, וזה מדת השתוות שכתב בחובת הלבבות. **יג.** ראה אלשיך עקב ח, א: כי באחד משני דרכים מנסה הוא יתברך את האדם, א' בעוני אם יסבול חרפת רעב וחוסר לחם ולא יקוין, ב' בעושר אם ישמן ויבעט או יכלכל דבריו במשפט.

יד. ראה וישב תרס"א ג: בפסוק (לט, ב) 'ויהי' בבית אדוניו המצרי. 'ויהי' שם בבית הסהר (שם ט, ב). 'ויהי' בהיותו יהיה (ראה מגילה יז, ב), הוא בחינת השתוות, שלא קיבל שינוי מכל אלה המקומות. וכן כתיב (שמות א, ה) ויוסף היה במצרים, הוא יוסף הרועה, הוא המלך, ולא נשתנה (רש"י שם). וזהו בחינת צדיק יסוד עולם (ראה זוה"ח תולדות כו, ב). ולכן היה הוא המכין לגאולה, שזה עיקר נסיון הגלות שלא יקבל שינוי על ידי זה. וכן צריך להיות איש ישראל, לידע ולהאמין כי הכל בהשגחת הבורא ולא במקרה, וגם כשירד למצרים ולבית הסהר ידע שזהו שליחות הבורא יתברך, ובכל מקום שרצונו יתברך לשלוח האדם, צריך לעשות שליחותו ולעשות רצון המלך. ולפי שהיה גלוי לפניו יתברך שמו שלא יקבל שינוי, נשתלח הוא ראשון למצרים להיות הכנה לכל בני ישראל, וכן דרשו חז"ל (ויק"ד לב, ה) בזכות יוסף נגדרו כל בני ישראל בעריות במצרים. וגם מה שדרשו (שם) בזכות שרה נגדרו כל הנשים, גם בה כתיב (כג, א) וברש"י) ויהיו חיי שרה, כולן שוין, שלא קיבלה שינוי כשנלקחה לפרעה, וכן יוסף, כמו שכתבנו.

וראה של"ה שמות פרק דרך חיים תוכחת מוסר: ויוסף היה במצרים, פירש רש"י להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף כשהיה במצרים ונעשה מלך, ועמד בצדקתו. מכאן ילמוד האדם לדבק בקונו בכל לבו, הן בדלותו וענייתו ושפלותו לא יבעט, והן בגדולתו שלא ירום ויתנשא, ואדרבא יהיה נכנע ושפל וירבה במצות.

טו. ראה תורת הרבי ר' זושא חיי שרה: ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה, כולן שוין לטובה (רש"י), אין יתכן לומר כן, והלא רוב שנותיה היתה חשוכת בניס ושרויה בצער, סובלת רעב וגלות, שבויה ביד פרעה ואבימלך, וכיוצא בפורענויות

וְזֶה מֵאִמֶּר הַמְּשֻׁנָּה (אבות פ"ה מ"ג) עֲשֶׂרָה נְסִיּוֹנוֹת נִתְּנָסָה אֲבֵרָהּם אֲבִינוּ ע"ה 'וְעַמְד' בְּכוּלָן, לְהוֹדִיעַ כִּמְהָ חִיבְתוֹ שֶׁל אֲבֵרָהּם אֲבִינוּ ע"ה, פִּירוּשׁ, בְּרוּב אֶהְבְּתוֹ לְהַקְבֵּ"ה כָּל הַרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם 'אֵין זָזִין אוֹתוֹ מִמְקוֹמוֹ'^ט, 'וְעַמְד' בְּתַמִּימוֹתוֹ, וְלֹא הִרְגִישׁ כָּלֵל בְּכָל מָה שֶׁעָבַר עָלָיו, לֹא כְּדֶרֶךְ אֲנוּשֵׁי שֵׁישׁ לוֹ כִּמְהָ שִׁינוּיִם בְּכָל יוֹם, וְהֵם כָּל שְׁנוֹתֵיהֶם לֹא נִעְשָׂה בָּהֶם שִׁינוּי. וְעַלֵּיהֶם נֶאֱמַר (משלי לא, יב) גְּמַלְתָּהוּ טוֹב כּוֹי 'כֹּל' יְמֵי חַיֵּיהָ, כּוֹלֵל כָּל מִינֵי שִׁינוּיִם וְנְסִיּוֹנוֹת בְּעוֹנֵי וּבְעוֹשֶׁר: (תרנ"ו)

בְּרִשִׁי שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה, כּוֹלֵן שְׁוִין לְטוֹבָה. עַל פִּי מָה שֶׁאִתָּא בַּמְדָּרֶשׁ (כ"ר נח, א) לְמָה שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה בְּאַחֲרוֹנָה, לֹמַר לָךְ שֶׁחִבִּיבִין חַיֵּיהֶם שֶׁל צְדִיקִים לְפָנֵי הַקְּב"ה בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא. וּבְאִמָּת זֶה בְּחִינַת מַדַּת הַהִשְׁתַּוּת לְצְדִיקִים הַגְּדוֹלִים, כְּאֲבוֹת וְאִמָּהוֹת, שֶׁהִנְשָׂמָה שֶׁנִּשְׁתַּלְחָה בְּעוֹלָם הַזֶּה לֹא קִיְבְּלָה שׁוּם שִׁינוּי, כְּמוֹ שֶׁהִיְתָה בְּעוֹלָם הָעָלְיוֹן כִּן הִיְתָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְעוֹשִׂית שְׁלִיחוֹת הַקְּב"ה בְּשְׁלִימוֹת. זֶה שֶׁאִתָּא כּוֹלֵן 'שְׁוִין' לְטוֹבָה, הַחַיּוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהַחַיּוֹת שֶׁלְּעוֹלָם הַבָּא כּוֹי. וְזֶה 'הַהִשְׁתַּוּת' הוּא מְדַרְיָגָה גְּדוֹלָה מְאֹד: (סוף תרס"א-ס"ב)

וַיְהִיו חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה (כג, א).

במדדש רבה (נח, א): וַיְהִיו חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה, יוֹדֵעַ ה' יְמֵי תְּמִימִם וְנִחְלָתָם לְעוֹלָם תְּהִיָּה (תהלים לו, יח), כְּשֶׁם שֶׁחַן תְּמִימִים כִּף שְׁנוֹתָם תְּמִימִים כּוֹי.

בַּמְדָּרֶשׁ יוֹדֵעַ ה' יְמֵי תְּמִימִים כּוֹי, שְׁנוֹתֵיהֶם תְּמִימִים כּוֹי. פִּירוּשׁ יְמֵי תְּמִימִים, שֶׁהֵם יְמֵים שֵׁישׁ בָּהֶם שְׁלִימוֹת.

שׁוֹן לְטוֹבָה, וְהִרְעִישׁ אֶת הָעוֹלָם בְּמֵאִמֶּר זֶה, "עַס אֵין אִיר שְׁטַענְדִּיג גוֹט גִּיווּעֵן". וְרֹאה נֹעַם מַגִּידִים מְצוּרֵנוּ: וְכֹאשֶׁר שִׁמְעֵנוּ מִשְׁמִיָּה דְהִרְב מוֹ"ה לוי [יִצְחָק מְבֻרְדִיטְשׁוֹב] נ"י שֶׁזֶהוּ כּוֹנֵת צְדִיק 'טוֹב לוֹ צְדִיק גְּמוֹר (שם ז, א), שֶׁהֵכַל טוֹב וְיָפָה לְפָנָיו, וְהִבֵּן. [לְהִיפּוֹךְ מִרְשָׁעִים, שֶׁגַּם בְּטוֹבָה רוֹאִים חֲסְרוֹנוֹת, רֹאה בֵּית אֶהֱרֹן לְקוּטִים קָמוּ, ב ד"ה בְּרִשִׁי].

טז. ע"פ אבות פ"ג מ"ז.

הַלּוּ, וְאֵיךְ כָּל שְׁנוֹתֶיהָ 'שׁוֹן לְטוֹבָה', אֲכֵן הַכוּוֹנָה אִמֶּר הַרְבִּי ר' זוּשָׁא מֵאַנְפּוֹלִי, שֶׁבְּכָל שְׁנוֹתֶיהָ אִמֶּרָה עַל כָּל מֵאוֹרֵע 'בְּשׁוּה' גַּם זֶה לְטוֹבָה' (תַּעֲנִית כֹּא, א), עַל כָּל רַעָה בְּרַכָּה אֶת ה' כְּשֶׁם שֶׁמְבַרְכִין עַל הַטוֹבָה (בְּרַכּוֹת נד, א), וּמַעוֹלָם לֹא יִדְעָה רַע מִה טִיבוֹ, כִּיּוֹן שֶׁהֵכַל מִיָּדוּ שֶׁל ה' הַטּוֹב. וְרֹאה עוֹד זֶהב הַמְּנוּרָה חַיֵּי שָׂרָה עַמ' יֹא, בְּרַכּוֹת עַמ' פד.

וְרֹאה עֲבוּדוֹת פְּנִים מִכְּתַב מֹג: וּבַעַל יְסוּד הָעֲבוּדָה אִמֶּר בְּפִרְשֵׁת וַיְהִיו חַיֵּי שָׂרָה וְכוּי, פִּירֵשׁ רִשִׁי ז"ל כּוֹלֵן

פי מה שברא השם יתברך עולם הזה להיות מתחדש בכל יום ושנה, הוא לטובה, כדי שיהיה הארה חדשה בכל זמן, ועל זה מברכין (ברכת יוצר אור) מחדש בכל יום מעשה בראשית, שאם היה הבריאה מתנהג בלי שינוי, היה מתרחק על ידי ריבוי הזמן משורש החיות, לכן ברא השם יתברך שיהיה בכל יום שפע חיות מחדש כנ"ל.¹

לכן צריך האדם לראות שיהיה לו על כל פנים הארה אחת חדשה בכל יום, ועל ידי זה זוכה להרגיש בכל יום דבר חדש, כי כל יום נמשך אחר התפעלות יום שקודם, בדכתיב (סוכה מו, ב) אם שמוע ביטן תשמע בחדש.

והנה הצדיקים מתקנים בכל יום כל מה שיכולין, ועל זה נאמר (כד, א) בא בימים", שלא יש זמן שלא יקח ממנו דבר לעבודת השם יתברך. וזה 'יודע' ה' ימי תמימים, שבכל שעה משיג השגה 'ידיעה' מיוחדת², ולכן מושכין שפע 'ונחל' לכל העולם בכל יום, שמקשרין כל הבריאה בשורשו, וזהו 'ונחלתם' לעולם תהיה.

גם פירשנו, כי כל יום נמשך אחר תיקון יום שקודם לו, נמצא מי שמתקן ימיו 'מוריש' טובה לכל 'העולם'³, שעל ידי זה בא כל הבריאה למדריגה שלמעלה מזו, כנ"ל א:

במדרש יודע ה' ימי תמימים כו'. דאיתא (אבות פ"ד מ"ג) אין לך אדם שאין לו שעה, ויש שעה מיוחדת לכל אדם, שאין מי לתקן זה היום וזולתי הוא.

[וכל ההארות מזמן הבריאה מאירים תמיד]. ע"ש.
כב. [ראה בחקותי תר"מ א: ופירש אא"ז ז"ל... המשנה (אבות פ"א מ"ד) אם אין אני לי [מי לי... ואם לא עכשיו אימתי], שיש לכל איש ישראל דבר מיוחד שאין אחר יכול לתקנו רק הוא, [וזהו אם אין אני לי מי לי], וכמו כן לכל שעה דבר מיוחד שאין יכול לתקנו רק בשעה זו, וזהו אם לא עכשיו אימתי כו'. וראה שם בהערות].
 וראה אחרי תר"ה ב: במשנה אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני, ואם לא עכשיו אימתי. פירוש מו"ז ז"ל ידוע. וי"ל עוד, כי ידוע (ספר יצירה פ"ג) שיש ג' בחינות עולם שנה נפש, שהוא ענין נפש האדם, וכלל הבריאה (-עולם), והזמן (-שנה). והכל תלוי בתיקון נפש האדם, שעל ידי זה הכל מתוקנים. וזה שאמר אם אין אני לי, לתקן נפשי. וכשאני לעצמי כו', כי לא די בזה, וצריך הוא לתקן גם כל הבריאה. וגם הזמן ניתקן

יז. ראה לך תרס"ד א.
יח. ראה לקמן הערה כח.
יט. ראה תרל"ג א: במדרש (ב"ר נה, א) 'יודע' ה' ימי תמימים כו' (תהלים לו, יח), כשם שהם תמימים כך שנותיהם [תמימים]... ופשוט, על ידי שמתחדש לו 'ידיעות' בכל יום... וז"ש שנותיהם תמימים, שהצדיק מדבק כל יום בשורשו, ועל ידי שמקבל ידיעות והשגות בהמשך הזמן, על ידי זה מראה תועלת בהזמן, ומתעלה גם כן. ויודע ה' [ימי תמימים], פשוט, ש'ימי הצדיקים' הם רק 'בידיעת ה'', שנתוסף לו תמיד ידיעות חדשות, כנ"ל.
כ. וזהו: ונחלתם לעולם תהיה.
כא. ראה תרל"ב א: וכיון ששנות הבריאה הם מדריגה אחר מדריגה, נמצא כי יוכל להיות מדריגות בשנה אחת משני הצדיק, יותר מאלף שנים אחרים, ועל ידי הצדיק זוכה כל העולם לדורות שיעמדו במדריגה גבוה יותר,

והצדיק 'השלם' מתקן כל ימי חייו, כמו שכתוב שני חיי שרה, להודיע שתקנה כל מה שנבראת על אלו השנים, כמו שכתוב (תהלים קלט, טז) 'ימים' יוצרו, 'והימים' הם 'הארות', כמו שכתוב (א, ה) ויקרא 'לאור יום', ואותם הארות המיוחדים לכל נפש מישראל, הולכין אתו בעת היצירה.

והזמן צריך להאדם, ואותן הימים שנתקנו על ידי הנפשות עובדי ה', נקראו ימי תמימים, ובהם בחר ה', כמו שכתוב יודע ה' ימי תמימים, וכדברי המדרש פשם שיהם תמימים [כך שנותיהם תמימים], ונטפלין הימים להיות נקראים על שם התמימים, מאחר שהם המתקנים אותם: (תרמ"ד א)

ויקם שרה עפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה אשר בו וכל העין אשר בשדה אשר בכל וכלו סביב. לאברהם למקנה לעיני בני חת וגו' (כג, יז יח).

במדרש (כ"ד נח, ח) בני חת עשו פעמים, על ידי שביררו מקחו של צדיק, נגד עשרת הדברות^כ. הוא רמז לבני ישראל שזוכין לברר מקחו של צדיק חי עולמים, שבני ישראל מעידין בכל יום כי להשם יתברך העולם ומלואו, והוא קונה הכל. וצריכין ללמוד מזה שהפסוק מאריך השדה וכ"ה העין אשר בשדה, שצריך האדם להעיד על כל דבר פרטי שיש בעולם, להתקשר הכל בהשם יתברך^כ: (תרל"ד ז)

משתברין כדי לכתוב בני חת, עשרה פעמים כתיב בני חת בני חת, עשרה כנגד עשרת הדברות, ללמד שכל מי שהוא מברר מקחו של צדיק כאילו מקיים עשרת הדברות.

כו. [ראה שפת אמת שבת לא, א: בגמרא] מפני מה ראשיתן של בבליים סגולות כו', מפני מה עניניהן של תרמודיין תרוטות כו', מפני מה רגליהם של אפרקיים רתבות], בני שאלה גדולה שאלת. עיין במהרש"א שהקשה הרי במילי דעלמא כתיב (משלי כו, ד) אל תען כסיל כאולתו. ונראה דזהו פירוש שאלה גדולה שאלת, שאינו מילי דעלמא כאשר חשב השואל, רק בכלל מילי דשמיא ניהו, שצריכין להתבונן ביצוריו של יוצר בראשית מפני מה משתנים אלו מאלו].

על ידו, לכן אם לא עכשיו אימתי, כי גם שעה זו צריך לתקן, והיא עוברת. לכן כשיחשוב האדם שכל ג' הדברים האלו הם תלוין בו, לא יתרוש בעבודת הבורא, כנ"ל.

כג. יודע ה' ימי 'תמימים'.

כד. ראה תרל"ג א: וכמו שכתב א"ז מו"ר ז"ל כי 'יום' נקרא על שם 'ההארה', כמו שכתוב ויקרא (א, ה) אלקים 'לאור יום', עכ"ד. וראה **ספר הזכות** בהעלותך ד"ה גם י"ל: שהרי קרא ה' לאור יום, וכל יום משה ימי בראשית שכתוב בו כי טוב, יש לו אור מיוחד, חסד ה', יראה כו' (עי' זוה"ח תולדות כו, ב). וראה עוד שם לראש חודש אלול.

כה. ז"ל המדרש: לאברהם למקנה לעיני בני חת, אמר רבי אלעזר, כמה דיות משתפכות כמה קולמוסין

ואַבְרָהָם יָקָן בָּא בַיָּמִים וְגו' (כד, א).

אֲאִ"ז מו"ר ז"ל הִגִּיד בְּשֵׁם הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, פִּירוּשׁ בָּא בַיָּמִים, שֶׁהִבִּיא עִמּוֹ כָּל הַהָאָרוֹת, שֶׁהָיָה לוֹ בְּכָל יוֹם דְּבַר מְיֻחָד שֶׁנִּבְרָא עָלָיו, וְכִשְׁמַת הִבִּיא עִמּוֹ כָּל הַיָּמִים^{כז}, וְכֵן כְּתוּב בְּזוֹהַר"ק^{כח}.

וַיֵּשׁ לֹמַר עוֹד פִּירוּשׁ בָּא בַיָּמִים, שֶׁכָּל הַהָאָרוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ, נִשְׁאָרוּ אֶצְלוֹ לְעוֹלָם. [וְזֶה עֲצָמוֹ פִּירוּשׁ זָקֵן 'שִׁקְנָה' חֲכָמָה (קְדוּשֵׁין לֵב, ב), שֶׁהַחֲכָמָה 'קִנְיָן' אֶצְלוֹ, שֶׁנִּתְדַבֵּק בּוֹ שְׁלֵא לְשִׁכְחוֹ כְּלָל, רַק לְהִיּוֹת נִטְבַּע בּוֹ בְּגוּף וְנַפְשׁ]. שְׁדַרְךָ כָּל אָדָם כְּשֶׁמְרַגֵּישׁ אִיזָה הָאָרָה וְדַבֵּר חֲדָשׁ, אֲזִי נִתְפַּעֵל מְעַט, וְאַחֵר כֶּךָ נִתְיַשֵּׁן אֶצְלוֹ, וְאִינוּ מִתְעוֹרֵר עַל יְדֵי יְדִיעָה זֹו עוֹד^{כט}. וּבְכַאֲמַת צְרִיךְ הָאָדָם לְזַכּוֹר תְּמִיד כָּל הַתְּעוֹרְרוֹת וְהָאָרוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ, וְזֶה בְּכָלל פֶּן תִּשְׁכַּח וְכוּ' אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ (דְּבָרִים ד, ט), כִּי כָּל מֶה שֶׁהִבִּינְךָ הָאָדָם

כז. ראה בהעלותך תרל"ה א: ויעש כן אהרן (במדבר ה, א), שלא שינה (רש"י). יש לפרש, כי עשה מעשה המצוה כל ימי חייו בכוונה ורצון אחד. כי דרך כל אדם, שבהתחלה מתעורר לטוב, אחר כך נשכח ממנו, וצריך לחפש התעוררות באופן אחר תמיד. והאמת כי התפעלות הראשון הוא המובחר. לזאת נאמר על אהרן שלא שינה, וממילא בא לו תמיד השגות חדשות, כמו שאמרו (סוכה מו, א) אם שמוע בישן תשמע בחדש (ראה רש"י שם). וראה בחקותי תרל"ח ב: ואכלתם ישן נושן כו' (ויקרא כו, ט), דאיתא... אם שמוע בישן תשמע בחדש, שצריך להיות האדם מתפעל על ידי ידיעת האמת, ולא יצטרך להתעורר התפעלות רק על ידי השגת חדשות, והוא סימן אמת. [וראה שיח שרפי קודש בהקדמה לח"ד: שמעתי בעצמי עוד בימי אדומו"ר הגה"ק בעל שפת אמת זצלה"ה מגור מאברך אחד אשר סיפר לי, שהיה אז באיזה זמנים הדלת פתוחה לנכנס לקודש פנימה בפקודת אדומו"ר זצלה"ה לדבר חסידות עם היונגע לייט, והאברך הנ"ל ג"כ נכנס בתוך הבאים, ודיבר ג"כ אתו איזה מילי דחסידותא, ולאחר איזה ימים שהיה ג"כ הדלת פתוחה ונכנסו לקודש פנימה כמה יונגע לייט להגיד להם דברי מוסר וחסידות, גם הוא נכנס בתוכם, והיה רוצה שהאדומו"ר זצלה"ה ידבר עמו ג"כ עוד הפעם, ושאלו כ"ק אדומו"ר זצלה"ה בזה הלשון "דו ביסט שוין פערטיג מיט דעם ערשטיק".]

ל. "רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך" וגו'.

כז. ראה ספר הזכות תרומה: וכל אדם שנברא, קצוב לו הימים מה שיעבוד בכל יום ענין אחר להש"י, וזהו בכל יום יהיו בעיניך כחדשים (ראה ספרי דברים ו, ו; רש"י כי תבא כו, טז), כי האמת כן... אשרי מי שכל ימיו הם הארות שנברא בעבורם לתקן כל יום מה שצריך, וזהו שכתוב בזה"ק בא בימים.

כח. ראה זוה"ק חיי שרה קכט, א: ואברהם זקן בא בימים (כד, א)... תא חזי אברהם אתקריב לגביה, ותיאובתיה דיליה הוה כל יומי בהאי, ולא אתקריב אברהם ביומא חד או בזמנא חדא, אלא עובדוי קריבו ליה בכל יומי מדרגא לדרגא עד דאסתלק בדרגוי כד הוה סיב, ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי, דכתיב ואברהם זקן, וכדין בא בימים, באינן יומין עלאין, באינן יומין ידיעאן ברזא דמהימנותא.

וראה עוד זוה"ק יחי רכד, א: תא חזי כד קריבו אינן יומין קמי מלכא קדישא, אי הוא זכאה האי בר נש דנפיק מעלמא, סליק ועאל באינן יומין, ואינן לבושי יקר דמתלבשא ביה נשמתיא, ואינן יומין הוו דזכו בהו ולא חב בהו, ווי להווא דגרע יומוי לעילא, דכד בעאן לאלבשא ליה ביומו, אינן יומין דפגים איהו בחובוי חסדין מהווא לבושא, ואתלבש במנא חסידא... זכאין אינן צדיקא דיומיהון כלהון טמירין אינן לגביה דמלכא קדישא, ואתעביד מנייהו לבושי יקר לאתלבשא בהו בעלמא דאתי... תא חזי באברהם דזכה מה כתיב בא בימים, משום דזכה, כד אסתלק מהאי עלמא באינן יומין ממש דיליה עאל ואתלבש בהו, ולא גרע מההוא לבוש יקר כלום, דכתיב בא בימים.

וּנְתַפְעַל עַל יָדוֹ, צָרִיךְ לְהִיטֵב בְּזַכְרוֹן וְהַתְחַדְשׁוֹת תְּמִיד לֵאמֹר. אֵךְ וְדַאי הַשְׂכָּחָה בָּא, עַל יְדֵי שְׂמִינִיחַ מִיַּד הַהֶאֱרָה, וְנִטְבָּע בְּטַבָּע וְגִשְׁמִינִיחַ, וְהִ' יוֹשִׁיעֵנוּ.

וְזֶה שְׁנֵאמַר בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ ע"ה זְקֵן בָּא בְּיָמֵינוּ, שְׁפָל הַהֶאֱרָוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ בְּכָל יוֹם יוֹם, נִתְאַסְפוּ כּוֹלֵם אֶצְלוֹ בְּיַחַד. [וּמִצִּינוּ בְּסִפְרֵי הַזִּזְהָר (הַאִזְינוּ רַפָּח, א) אֲנֵא בְּחַד קְטִירָא אֲתַקְטִירָנָא כּו', עֵינֵי שָׁם פִּירוּשׁ ר' שְׁנִיאֹר זְלַמֵּן, עַל יְדֵי יֵשׁוּב מְעַט נִזְכָּר לֵב, וְכֵאֵן לֹא הָיָה צָרִיךְ יֵשׁוּב גַּם כֵּן, כְּנ"ל].

וְשְׂמִעְתִּי מֵאֵז מו"ר זְצַלָּה הַ, פִּירוּשׁ הַמְשָׁנָה (אֲבוֹת פ"ד מ"ב) הַלּוּמֵד יֵלֵד כּו' וְהַלּוּמֵד זְקֵן כּו' לֵב, פִּירוּשׁ יֵלֵד, בְּהַתְחַדְשׁוֹת, שְׁלֹא נִתְיַשֵּׁן אֶצְלוֹ כּו' לֵב. וְזֶה שְׁנֵאמַר בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ ע"ה 'שְׁהִזְקִין', וְעַם כָּל זֶה הָיוּ כָּל הַהֶאֱרָוֹת אֶצְלוֹ 'בְּהַתְחַדְשׁוֹת'.

ששולחין לו מן השמים לפעמים, הוא עובר על הלאו שְׁנֵאמַר פִּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ, עַד כֹּאן. וְרָאָה סוֹכוֹת תִּרְנ"ד ד"ה הַיָּמִים טוֹבִים נִתְּנָנוּ: וְכֵן כְּתִיב בְּמִדְרַשׁ (קֵהֶלֶת רַבָּה) בְּפִסְקוֹ (קֵהֶלֶת ז, א) טוֹבָה חֲכָמָה, כְּשֶׁהִיא עִם נַחֲלָה, עֵינֵי שָׁם. [ז"ל הַמְדַרְשׁ: טוֹבָה חֲכָמָה עִם נַחֲלָה, טוֹבָה חֲכָמָה כְּשֶׁהִיא נַחֲלָה]. פִּירוּשׁ, כֹּל הָאֵרָה הַבָּאָה מִשְׁמַיִם צָרִיכִין לְהִיטֵב שֶׁתִּהְיֶה נַחֲלָה קְבוּעַ וְנִשְׁאֲרָתָּ בְּנֶפֶשׁ לְעוֹלָם.

לב. רָאָה לִיקוּטֵי תוֹרָה וְאֶתְחַנֵּן יב, א: וְאִמָּת שֶׁהִתְנַאֲמִים וְאִמּוֹרָאִים לֹא הָיוּ מְאִרְיָכִין כֹּל כֵּךְ בְּתַפְלָה וּבְפִרְט בְּפִסְקוֹ דְּזִמְרָה, רַק הֵינּוּ לְפִי שֶׁהָיוּ גְבוּהִים מְאֹד בְּמַעֲלָה, כְּמֵאמֹר רִשְׁבִי (זוֹה"ק הַאִזְינוּ רַפָּח, א) בְּחַד קְטִירָא אֲתַקְטִירָנָא כּו', שֶׁהִיא נִתְפַּס אֶחָד אִמָּת בְּלִבָּבָם בְּהַתְּבוֹנְנוֹת מוֹעֵטָת בְּפַעַם אַחַת, וְהִיתָה יִתְדֵי תַקּוּעָה בְּלִבָּבָם בַּל תִּמְוֹט עוֹלָם וְעַד. וְרָאָה סִידוּר הָרַב עֵרַב שְׁבַת קִסְג, א.

לג. ז"ל הַמְשָׁנָה: הַלּוּמֵד יֵלֵד לְמָה הוּא דוּמָה, לְדִיו כְּתוּבָה עַל נֵיִר חֲדָשׁ. וְהַלּוּמֵד זְקֵן לְמָה הוּא דוּמָה, לְדִיו כְּתוּבָה עַל נֵיִר מַחּוּק.

לד. רָאָה לִקוּטֵי הַרִ"מ אֲבוֹת שָׁם: הַלּוּמֵד יֵלֵד לְמָה הוּא דוּמָה דוּמָה לְדִיו כְּתוּבָה עַל נֵיִר חֲדָשׁ, פִּירוּשׁ, שִׁיחָה כֹּל פַּעַם בְּרִצּוֹן חֲדָשׁ, וּבִתְנוּעָה וְהַרְגֵשׁ חֲדָשׁ, וְלֹא דוּקָא לֵד, אֲלֵא שִׁיחָה כֹּל פַּעַם נוֹלֵד מִחֲדָשׁ, וְנִקְרָא הַיֵּצֵר טוֹב יֵלֵד מִסְכָּן (קֵהֶלֶת ז, א), שְׁנוּלֵד כֹּל פַּעַם וּמִתְחַדָּשׁ בְּנַעֲוִירָיו... וְהִתְיַפּוּךְ הוּא זְקֵן, שְׁנוּפֵל בְּזַקְנוֹתָּ וְהַרְגֵל וּמִתְיַשֵּׁן. וְרָאָה שְׁפַת אִמָּת לִיקוּטִים ח"ב נ, ב ד"ה בְּכֹל יוֹם יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ כְּחֲדָשִׁים.

וְרָאָה אִמְרֵי אִמָּת וַיְחִי תִרְס"ז: **אֲאֹז"ל** אִמֵּר עַל הַמְשָׁנָה הַלּוּמֵד יֵלֵד וְכו', שְׁכֵל אָדָם וְאִפִּילוּ בִימֵי זְקִנְתּוֹ יִכּוֹל לְהִיטֵב הַלּוּמֵד יֵלֵד, עַל יְדֵי שְׁנֵאֲחָז בְּהַתְחַדְשׁוֹת, וְזֶה יִכּוֹל לְהִיטֵב תְּמִיד, דְּכְתִיב (שְׁמוֹת ל, א) וּמִשְׁרַתּוֹ יִהְיֶה עַל

לא. רָאָה עוֹד תִּרְל"ג ב: שְׁנֵי חַיֵּי שֶׁרָה (כג, א), כּוֹלֵן שׁוֹיֵן לְטוֹבָה (רִש"י). פִּירוּשׁ, שִׁישׁ כֹּלֵל וּפִרְט, שְׁבַכְל יוֹם צָרִיךְ לְתַקֵּן דְּבַר מִיּוּחָד, כְּמוֹ שְׁאִמְרוּ ז"ל (תְּנַחֲמוּא כִי תִצֵּא ב) שִׁס"ה יָמִים, כֹּל יוֹם נִגַּד לֹא תַעֲשֶׂה מִיּוּחָדָת, שֶׁהַיּוֹם מִזְכִּיר הָאָדָם הַזֶּה רַב בִּי וְשִׁמּוֹר לֹא זֶה, וְכֵן לְהַשִּׁיג יְדִיעַת הַבוּרָא ב"ה וּב"ש [רָאָה שָׁם מֵאִמֵּר א]. רַק שְׁצָרִיךְ לְהִיטֵב, שְׁכֵל הַשְּׂגָה שֶׁמִּשְׁגִּיחַ הָאָדָם כֹּל יְמֵי חַיָּו, יִשְׁאֹר קְבוּעַ בְּלִבּוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּו, וְזֶה שְׁנֵאמַר (כד, א) בָּא בְּיָמִים, שְׁכֵל הַיָּמִים בָּאוּ אֶתְּךָ כֹּאחַד. וְעַל זֶה נֵאמַר (דְּבָרִים ז, ט) הַשְּׁמֹר כּו' פִּן תִּשְׁכַּח כּו' אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ, שְׁכֵל מָה שְׁאָדָם מִשְׁגִּיחַ וְרוּאָה בְּשַׁכְּלוֹ, צָרִיךְ שִׁישְׁאֹר אֶצְלוֹ לְעוֹלָם, כְּנ"ל. וְכֵן כְּתִיב (שֵׁם ו, ו) וְהָיוּ הַדְּבָרִים כּו' מִצּוֹן הַיּוֹם עַל לְבַבְךָ כּו', אֵף שֶׁקָּא עַל הַמְצוּת (רָאָה אֲבוּ עוֹרָא וְרִבִּינוּ בְּחַי שֵׁם), מְכַל מְקוֹם כֹּל הַשְּׂגוּת שְׁבָאָדָם הוּא שֶׁהַקְּב"ה פּוֹתַח לְבַבּוֹ, צָרִיךְ שִׁקְבַעוּ בְּלִבָּבוֹ, כְּנ"ל. וְרָאָה עוֹד נִצְבִים תִּרְל"ג ב.

וְרָאָה לִיקוּטִים וְאֶתְחַנֵּן כט, א ד"ה רַק הַשְּׁמֹר: רַק הַשְּׁמֹר לֵךְ כּו' פִּן תִּשְׁכַּח כּו' הַדְּבָרִים אֲשֶׁר כּו' עֵינֶיךָ, כִּי אֵין לֵךְ אָדָם שְׁאֵין לוֹ שְׁעָה (אֲבוֹת פ"ד מ"ג), לְהִיטֵב לוֹ הַתְּגַלּוֹת חַיּוֹת הַשָּׁמַיִם שִׁישׁ בְּכֹל דְּבַר, וְצָרִיכִין לְשִׁמּוֹר שְׁכֵל הָאֵרָה יִשְׁאֹר לְעוֹלָם, וְאֵז יִזְכֶּה לְהַתְּגַלּוֹת יוֹתֵר, כִּי אֵף שְׁכְּתוּב עַל קְבֶלֶת הַתּוֹרָה, מְכַל מְקוֹם כֹּל בְּחִינּוֹת אֵלוּ יֵשׁ בְּכֹל דוֹר וְדוֹר שִׁישׁ הַתְּגַלּוֹת הָאֵרָת הַתּוֹרָה. גַּם בְּמִשְׁנָה (שֵׁם פ"ג מ"ח) הַשּׁוֹכֵחַ דְּבַר אֶחָד מִמִּשְׁנַתּוֹ כּו', פִּן תִּשְׁכַּח כּו', שְׁכֵל שְׁנִתְּגַלָּה לְאָדָם עַל יְדֵי יִגִיעָה בְּתוֹרָה, צָרִיךְ לְחַזֵּק וְלֵאמֹן עֲצֻמוֹ לְהִיטֵב נִשְׁאֹר קְבוּעַ בְּלִבּוֹ. וְזֶה עֲשֶׂה תוֹרָתְךָ קְבַע (שֵׁם פ"א מ"ט), לְהִיטֵב נִקְבַע בְּלִבּוֹ לְעוֹלָם.

וְרָאָה רַמְתִּים צוֹפִים בְּמֵאִמְרִים בְּסוֹף הַסֵּפֶר אוֹת כ: וְכִמוֹ שֶׁשְׂמַעְתִּי מֵאִמְרוֹר ז"ל מְגוֹר שָׁאֵם עוֹזֵב הָאֵרָה

וְהַפְּלֵל הוּא, כְּמוֹ שְׁכָתוֹב (קהלת א, ט) אֵין כָּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ לֵה, כְּמוֹ כֵן לְהִיפּוֹן, כָּל מֵה שְׁלֹמְעֵלָה מֵהַשָּׁמֶשׁ, חוּץ לְטַבֵּעַ, יֵשׁ תְּמִיד הַתְּחַדְּשוֹת¹, כִּי חַיּוֹת ה' שְׂיֵשׁ בְּכָל דְּבַר הוּא תְּמִיד חֲדָשׁ, כְּמוֹ שְׁאוּמְרִים (ברכת יוצר אור) מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם [תְּמִיד מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית] כו', וּפִירוּשׁ 'תְּמִיד', בְּכָל רְגַע². וּלְפִי מֵה שְׁאָדָם מְדַבֵּק כָּל דְּבַר בְּכַח הַפְּנִימִיּוֹת, וְאֵינוֹ נִדְבֵק בְּטַבֵּעַ וְגִשְׁמִיּוֹת, כְּמוֹ כֵן יֵשׁ אֲצִלוֹ תְּמִיד הַתְּחַדְּשוֹת³. [נִזְהָ

הלא אין דבר בלתי חיות השם יתברך, והנקודה שממנו יתברך לעולם לא יתשן, כי דבריו חיים ונובעין תמיד. אך כי החושך יכסה ארץ (ישעיה ס, ב), הקליפה חיצונית היא המסתרת נקודה הנובעת. דכתיב (קהלת א, ט) אין כל חדש תחת השמש, והיא הטבע ועולם הזה שמסתיר ההתחדשות.

וראה ליקוטים ר"ח ניסן ד, א ד"ה בא' בניסן: וזהו כל ענין ההתחדשות, כי היודע שהכל רק מהש"י המחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, ופירוש תמיד, בכל רגע ורגע, ובהסתלקות חיות הקב"ה השופע בכל העולם היה הכל כלא היה, ונמצא מצד ידיעה זו יש התחדשות תמיד, לאפקי האומרים שעולם קדמון, תפח רוחם, אם כן הכל הרגל וטבע, וזה היפך התחדשות, אבל בני ישראל שידועין כי הש"י נותן חיות אל הטבע, והטבע נמשכת מלמעלה מן הטבע, אם כן יש תמיד התחדשות.

וראה צו תרל"ה א: ועיקר אמונת ישראל הוא, שהקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, ופירוש תמיד, בכל רגע, שלא כדברי הכופרים שאומרים שהקב"ה נתן בשעת הבריאה קיום להטבע, רק בני ישראל מאמינים כי השגחת הקב"ה בכל שעה על כל הבריאה בכלל ובפרט.

לח. ראה בא שנה זו ד: כי חיותו יתברך יש בו התחדשות תמיד, כמו שאומרים (ברכת יוצר אור) מחדש בכל יום תמיד, ופירוש תמיד, בכל רגע, רק מי 'ששוכח' והוא תוך הטבע, כתיב (קהלת א, ט) אין כל חדש [תחת השמש], אבל מי שנדבק בפנימיות חיות הש"י, יש בו תמיד התחדשות, וזה שכתוב (שמות יב, ב) החודש הזה לכם, שיכול כל אחד מישראל לעורר התחדשות זה, על ידי אמונה שמברר בלבו שהכל מהש"י. וראה עוד פרשת החודש שנה זו א.

וראה ליקוטים ח"ב נ, ב ד"ה בכל יום: בכל יום יהיה בעיניך כחדשים (ספרי דברים ו, ו; רש"י כי תבא מו, טז), כי באמת כח פנימי שבכל דבר שהוא מהש"י, יש בו תמיד התחדשות, כמו שאומרים מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, ופירוש תמיד, בכל רגע, ורק לפי

בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, היינו שכח הנעורים לא מש ממנו... וכתיב (משלי כב, ו) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, היינו שלא לסור מהנערות. **לה.** ראה תפארת ישראל פרק ד: השמש מלך עולם הטבע, ועולם הטבע מסודר תחתיו, וכמו שתמצא מבואר מן הכתוב, שכאשר ירצה להזכיר כל העולם יאמר תחת השמש, וכדכתיב (קהלת א, ה) מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, וראיתי כל אשר נעשה תחת השמש (שם ח, ז), וכן תמיד, והשמש היא שמירת סדר עולם הטבע במהלכה ובתנועתה במה שהיא מושלת בעולם הטבע.

לו. ראה זוה"ק משפטים קטו, ב: אמר לון רעיא מהימנא... ההוא דמחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, יחדש לן חדושין, דהא ודאי אמר קהלת (קהלת א, ט) אין כל חדש תחת השמש, אבל למעלה מן השמש יש לו. וע"ז זוה"ק שלח קע, ב. וראה פרקי דרבי אליעזר פרק נא: ר' יונתן אומר והא כתיב אין כל חדש תחת השמש, אמרו לו הצדיקים מתחדשים וכל מעשיהם, אבל הרשעים אין להם דבר חדש תחת השמש.

לז. ראה זכרון זאת וארא ד"ה וארא: והנה כתיב (נחמיה ט, ו) ואתה מחיה את כולם, פירוש, תמיד, וכן כתיב (ברכת יוצר אור) מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. ומה שאומר 'בכל יום תמיד', הלשון כפול, יש לפרש 'בכל יום' הייתי סבור פעם אחת בכל יום, וכן 'תמיד' לבד הייתי סבור... פעם אחת בכל יום (ראה רש"י תצוה כז, כ; מנחות צט, ב), ועתה פרושו תמיד ממש, בלי הפסק. וראה של"ה עשרה מאמרות מאמר א אות ה: אמנם אמיתת האמונה הנראה בעיני היא, השם יתברך מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, בכוונה מכוונת שופע שפעו, ואילו היה מונע רגע אחד, היה הכל כלא היה, בטל המציאות. וראה תניא שער היחוד והאמונה פרקים א-ג.

וראה כי תבא שנה זו א: כי וודאי יש בחינת התחדשות בכל דבר, שהרי הקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, ופירוש תמיד, בכל רגע, וגם, כי

פרשת חיי שרה \ מאמרי שִׁפְת אִמָּת

עֲנִין שְׂכָחָה לֵב שְׁהוּא מִסְטָרָא אַחְרָא^ב, וְרַשְׁעִים שֶׁנִּקְרָאִים 'מְתִים' בְּחַיֵּיהֶם (ברכות יח, ב), שְׁאִין לָהֶם 'הַחַיּוֹת' הַפְּנִימִיּוֹת^א, פְּנ"ל].

וּבְזוֹהָק (חיי שרה כג, ב) שִׁירוֹ לָהּ שִׁיר חֲדָשׁ פִּי נִפְלְאוֹת עֲשֵׂה (תהלים צח, א) כו', עֵינַי שָׁם שֶׁפִּירֵשׁ שֵׁישׁ חַיּוֹת מִמְּקוֹם 'הַנִּפְלְאָ' שְׁהוּא לְמַעַלָּה מִהַטְּבַע, וְשׁוֹרָה גַם בְּעֲשִׂיהָ מִמַּשׁ, [כְּמוֹ שֶׁפָּתַב רמ"א בְּשִׁלְחָן עֲרוֹךְ או"ח סִימָן ו' (סעיף א) עֵינַי שָׁם^ב].

להיות כאן, ואז נמשך המעשה מחיות דקדושה. וראה תניא אגרת התשובה פרקים ו-ז.

מב. ז"ל הרמ"א: ועוד יש לפרש, ש'מפליא לעשות' במה ששומר רוח האדם בקרבו, וקושר דבר רוחני בדבר גשמי, והכל הוא על ידי שהוא רופא כל בשר, כי אז האדם בקו הבריאות, ונשמתו משתמרת בקרבו. וראה דרכי משה שם אות ב: ונראה לי ש'מפליא לעשות' קאי על הנשמה שנתן באדם, וזו היא פליאה גדולה שיתקיים דבר רוחני והוא מן העליונים בדבר גשמי בגוף האדם שהוא מן התחתונים, ואי אפשר לנשמה לעשות פעולתו להשכיל במושכלות בעוד שאדם חולה בר מינן באחד מאיבריו, כי כאב גופו מטרידו מלעשות פעולתו, ועל שכן אמר רופא חולי כל בשר, ועל ידי זה מפליא לעשות שהנשמה נקשרת בגוף, ועל כן תקנו לומר מיד אחר ברכה זו ברכת אלהי נשמה.

וראה ליקוטים בראשית ה, א ד"ה עושה נפלאות: וזה נקרא 'עושה נפלאות' (תהלים פו, י), שגם בחינת 'עשיה' יש בו בחינת 'פלא', שהוא על שם שנפלא ומכוסה כו', ועל ידי זה יוכל להיות הרוח הקדוש שהוא דבר אלקי בגשמיות האדם גם כן... והרב רמ"א ז"ל באו"ח בדרכי משה ובהג"ה פירש כן 'ומפליא לעשות', עיין שם, שנראה בעליל שדבריו נובעים ממקור אמת כו'. וראה נשא שנה זו א: בכח האדם להתנדבק עצמו בכח השורש של כל דבר, שהוא חיות הפנימיות, ונקרא 'פלא', כדכתיב 'עושה נפלאות', שהשי"ת נותן בחינת 'פלא' גם ב'עשיה' גשמיית. וכן כתב רמ"א באורח חיים פירוש 'ומפליא לעשות', שהרכיב השי"ת נשמה רוחני בגשם האדם, עיין שם.

וראה פסח תרנ"ה ד"ה במכילתא: במכילתא עֲשֵׂה פלא אין כתיב, אלא עושה פלא (שמות טו, יא), תמיד, עיין שם. וזה העדות של בני ישראל... כמו שכתוב (ישעיה מג, כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו... ורואין הנפלאות שעושה הקב"ה תמיד, כמו שאומרים 'ומפליא' לעשות, כי באמת כל הטבע וכל הבריאה מדובקת בשורש ה'פלא', כמו הגוף בנפש ונשמה, רק הגשמיות מסתיר.

המקבל כפי מה שידוע 'וזכור' זה ומבטל כל כחו וחיותו לכח האשית ופנימיות שבו, על ידי זה מרגיש התחדשות תמיד גם כן.

לט. ראה הערה הקודמת.

מז. ראה זוה"ק מקץ קצג, ב; פרדס רמונים שער כג פרק כא ערך שכחה. וראה ליקוט ראובני (ח"ג ערכים) ערך שכחה: 'החשך' אותיות 'שכחה', שמצד הקליפה באה השכחה (עשרה מאמרות דף ט' ע"ב [בפירוש יואל משה חקור דין חלק א פרק א אות ו]).

מא. ראה ליקוטים ראש השנה לה, ב ד"ה זכרונות: ויש מקום שנאמר בו שכחה, ושם אינו עיקר חיות, כענין המשכת חיות לרשעים שנאמר עליהם בחייהם נקראין מתים (ברכות יח, ג). וראה ויחי שנה זו א: ופירוש 'חיים', הוא דביקות בשורש ומקור, שמשם נמשך תמיד חיות... אבל הפנימיות הוא חיות השם יתברך. ולכן אמרו חז"ל כי הרשעים בחייהם נקראים מתים, שנפרשים ממקור החיות, כנ"ל.

וראה ליקוטים קדושים ד"ה קדושים הב': ואף שכל חיות שבעולם מחי החיים, אבל לאומות מסטרא אחרא, אף כי חיות סטרא אחרא גם כן מהשי"ת, אבל כפי כלי המקבל והמשפיע להם נהפכת החיים, ונאמר עליהם בחייהם נקראים מתים, שנהפך גוף החיות למות כו'. וראה עוד ליקוטים במדבר ד"ה במדרש.

וראה שפת אמת אבות סוף פ"ג בתחילת המכתב: מה שרואים שרשעים עושים מעשים רעים בכחם, ואומרים כחם ועוצם ידם עשה כו' (ע"פ דברים ה, יז), האמת הוא שמעשיהם נמשך מסטרא אחרא, וזה צריך האדם לידיע ולהאמין שכן הוא האמת, שהשי"ת ברא עולמו באופן זה שיהיה סטרא אחרא מנגד להקדושה, וחיות הנמשך לרשעים ולמעשיהם הרעים הוא מהם, ולכן נקראו מתים בחייהם, שחייהם נמשך משורש המות... אבל אנחנו בני ישראל, ובפרט הצדיקים, שאין רצונם חס ושלוש בשום אופן להנתק מחי החיים, רק שיהיה כל חיותנו מה' יתברך סטרא שזדקדושה, לזאת כשעושיין שום מעשה צריך להיות בידעיה זו להבטל

ועל ידי זה מי שמדבק המעשה בהשורש, יש לו התחדשות תמיד, ומשבח תמיד להשם יתברך, כאלו ברגע זו נברא מתחדש^מ, עיין שם: (תרל"א ד)

ויאמר ה' אלהי אברם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם ארני אברם (כד, יב).

אא"ן מו"ז ז"ל הגיד על דברי המדרש (ב"ר ס, ב) עשה חסד עם אדוני אברם, אף אברם אבינו ע"ה שהחסד מתגלגל בעולם בשבילו נצרך לחסד. ואמר, אף שאליעזר היה עבדו, ולמה לא היה לו לתלות במעשים טובים וזכות אברם אבינו ע"ה, אך כי אברם אבינו ע"ה פעל באנשיו שייעזרו זאת ברור, שגם לאיש כמוהו נצרך רק חסדו יתברך כו"מ.

כי האמת, אף זכיות של האדם נעשים גם כן בסיוע עליון והכל בחסדו, אלמלא הקב"ה עוזרו [אין יכול לן כו' (קידושין ל, ב), ולזאת אף מה שהחסד מתגלגל בעולם בשבילו, אף על פי כן החסד, חסד עליון, רק שאברם אבינו ע"ה במעשיו המשיך החסד לעולם^מ.

עשית חסד עם אדוני אברם (כד, יד), הפירוש פנ"ל, שהקב"ה עושה חסד בעולם באמצעות אבינו אברם^מ. מתגלגל 'בשבילו', גם כן הפירוש כן, שעשה אברם אבינו ע"ה צינור ושביל^מ, שיוכל למשוך ולהתגלגל חסד עליון בעולמות התחתונים: (תרל"ב ב)

שהוא כלי להשפיע חסדים טובים על ידו. וזה שכתוב (כד, יב) עשה חסד עם אדוני אברם, שעל ידו יתחסד עם כל העולם. וראה תרמ"ח ג: כי אברם אבינו ע"ה עמוד החסד, כמו שאיתא (ב"ר ס, ב) שהחסד מתגלגל בעולם בשבילו, והוא הכלי שברא השי"ת להיות חסדו מגיע לעולם על ידו, כמו שכתוב (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם, שעל ידו מתגלה החסד בעולם. וראה פרשת זכור תרמ"ט ב: כתיב עם חסיד תתחסד כו', הצדיקים הם כלים אשר על ידיהם מנהיג הקב"ה העולם בחסד ורחמים, ולהיפוך אצל רשעים אמרו חז"ל (זה"ק משפטים קיח, א) הן המזיקים. עם חסיד תתחסד, הוא החסד שמתגלגל בעולם על ידי אברם אבינו ע"ה. **מז**. ראה תולדות יעקב יוסף פרשת צו עמ' רפט: שמעתי ממורי כל העולם ניוון בשביל חנינא בני ברכת

מג. וזהו: שירו לה' שיר חדש. **מד**. ראה שפתי צדיק ואתחנן אות ז: דרשו ז"ל במדרש רבה (ב"ר ס, ב) אפילו אברהם אבינו שהחסד מתגלגל בעולם בשבילו, הוצרך לחסד, שנאמר ועשה חסד [עם אדוני אברהם]. אמר **זקני הק' ז"ל**, הלא תפלה זו ביקש אליעזר, והוא ידע שרבו כדאי בדן, אכן אברהם אבינו ע"ה היה רבי טוב, והכניס היטב בלב תלמידיו שאין לאדם כלום אצל בוראו יתברך שמו רק חסד (ראה דב"ד ב, א), עכ"ל קדשו. וראה עוד שם אות ג. **מה**. ראה גליון מאמרי שפת אמת נח עמ' ג-ד ובהערה ט, וראה עוד שם הערה מ. וראה לקמן בפסוק ויתן את כל אשר לו ליצחק, ובהערה סה. **מו**. ראה תרנ"ט ב: דכתיב (תהלים יח, כו) עם חסיד תתחסד, כי הקב"ה עושה החסדים על ידי החסיד,

וַיֹּאמֶר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי (כד, לד).

בזוה"ק (וירא קג, א) מְשִׁבַח רֹאשׁ דְּבָרֵי אֱלִיעֶזֶר, עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי, שֶׁהָיָה זְכוּיָהוּ אֶצְלוֹ מֵהַ שְׂזָכָה לְשִׁמְשׁוּמֵי^ח. וְאָמְרוּ רַז"ל (ב"ר ס, ז) מֵתוּנָךְ שְׁשֵׁרֶת אוֹתוֹ צְדִיק בְּאִמּוּנָה, יֵצֵא מִכָּל אֲרוּר לְבְרוּךְ^ט. כֵּן גַּם מִי שֶׁחָפֵץ וּמְשִׁתַּקֵּק לַעֲשׂוֹת רְצוֹן הַקָּב"ה, וּמְשִׁבַח אוֹתוֹ תְּמִיד עַל שְׂזָכָה לַעֲשׂוֹת מְצֻתָיו, יוּכַל גַּם כֵּן עַל יְדֵי אִמּוּנָה זֹו שֶׁמֵּאֲמִין שְׂאִין לְמַעַל מְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, עַל יְדֵי זֶה יוּכַל לַצָּאת מִכָּל אֲרוּר וּלְהִתְדַבֵּק בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וּבְמִדְרָשׁ^י כֵּן יִכְבֵּד אָב וְעַבְד אֲדוֹנָיו (מלאכי א, ו), דוֹרֵשׁ עָלָיו, שִׁישׁ לְלִמּוּד מְשִׁלְּחוֹתוֹ דְּרַךְ אִמִּיתִי: (תרל"ב ג)

דא אכתיב הכי באורייתא, בגין דנפק מההיא קללה ואתברך, ולא די ליה דנפיק מנה, אלא דאתברך בשמיה דקב"ה, ואוליפנא דאתא מלאך ואעיל מלה דא בפומיה דלבן.

וראה שער הגלגלים הקדמה לו: דע כי אליעזר עבד אברהם, הוא היה בכלל ארור כנען ונכנס לכלל ברוך, כאשר אמר לו לבן בא ברוך ה' כמו שאמרו חז"ל... והנה לולי שלמעלה לא נתקיימה ברכת לבן לאליעזר, לא נכתבה בתורת ה' אמת, ומהכרח זה קיימו רז"ל מדרש זה שיצא מכלל ארור וגו'. וע"ע ליקוטי תורה שלח ד"ה סוד כלב בן יפונה.

ג. ראה תרל"ג: ג. במדרש (ב"ר ס, ז) על ידי ששרת אותו צדיק באמונה, יצא מכלל ארור לברוך. וכן בכל איש על ידי אמונה כראוי לעבודת השי"ת אדון כל, בודאי יוצא מכלל ארור לברוך.

וראה שפתי צדיק אות כג: במדרש רבה על ששרת העבד להצדיק באמונה, יצא מכלל ארור לכלל ברוך. אמר **זקני הקדוש מו"ר ז"ל**, כל אחד מישראל נשלח לעולם הזה לעשות שליחות של הקב"ה, כשישרת באמונה, לתקן ולחפש שימלא שליחותו, יצא מארור לברוך, היינו כי יראה שיהיה לו כוונה לשם שמים אף בעסקו במשא ומתן, רוב עניני משא ומתן וחמדת הגוף הם עניני ארור כו'.

וראה תרמ"ג ג: וכן שמעתי מפי **א"ז מו"ר ז"ל** שיש ללמוד מפרשה זו לצאת מכלל ארור, על ידי ששרת אותו צדיק באמונה, מכל שכן עבדי ה', אם עוסקין באמונה, זוכין אחר כך ליכנס לבחינת בן כו'. **נא.** ראה הערה מח.

י, ג, שהוא פתח הצינור ו'שביל' השפע לעולם, ודפח"ח. וראה נועם אלימלך בפרשתנו ד"ה ואברהם זקן. וראה של"ה תורה שבכתב דרוש צאן יוסף, תורה אור אות ז. **מח.** ראה תרל"א ה: **א"ז מו"ר זצלה"ה** הגיד דברי זוהר הקדוש שאליעזר היה עבד אמת, במה שאמר עבד אברהם אנכי (כד, לד), עיין שם בפרשת וירא (קג, א)... שהיה אצלו ליחוס מה שהוא עבד אברהם.

וז"ל הזוה"ק שם: רבי שמעון פתח ואמר, בן יכבד אב ועבד אדוניו (מלאכי א, ו), בן יכבד אב, דא יצחק לאברהם... ועבד אדוניו, דא אליעזר לאברהם, כד שדר ליה לחרן ועבד כל רעותיה דאברהם ואוקיר ליה, כמה דכתיב (כד, לה) וה' ברוך את אדוני וגו', וכתוב (שם לד) ויאמר עבד אברהם אנכי, בגין לאוקיר ליה לאברהם, דהא בר נש דהוה מייטי כסף וזהב ואבני יקר וגמלין ואיהו כדקא יאות שפיר בחיזו, לא אמר דאיהו רחימא דאברהם או קריבא דיליה, אלא אמר עבד אברהם אנכי, בגין סלקא בשבחה דאברהם, ולאוקיר ליה בעינייהו, ועל דא בן יכבד אב ועבד אדוניו.

מט. ז"ל המדרש: ויאמר בא ברוך ה' (כד, לא)... כנען הוא אליעזר, ועל ידי ששרת אותו צדיק באמונה, יצא מכלל ארור לכלל ברוך... ומה אם אליעזר על ידי ששרת את הצדיק באמונה יצא מכלל ארור לברוך, ישראל... על אחת כמה וכמה.

וראה זוה"ק שלח קנח, א: תא חזי אליעזר עבד אברהם מבני כנען הוה, כמה דאת אמר (הושע יב, ח) כנען בידו מאזני מרמה, וכנען כתיב עליה (ט, כה) ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, ובגין דהוה שליחא מהימנא מה כתיב ביה בא ברוך ה', ברוך ה' ממש, ועל

וַיֹּאמֶר עֶבֶד אֲבָרְהָם אֲנִי (כד, לד).

במדרש רבה (ס, ב): בְּתִיב (משלי יז, ב) עֶבֶד מְשִׁיבֵל יִמְשַׁל בְּכֵן מְבִישׁ וּבִתּוֹךְ אַחִים יִחַלֵּק נַחֲלָה, עֶבֶד מְשִׁיבֵל, זֶה אֵלִיעֶזֶר, וּמָה הַשְּׁפֵלָתוֹ, אָמַר כָּבֵד קָלְלָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ בְּיָדוֹ¹, שָׁמָּא יָבֹא כּוֹשֵׁי אֶחָד אוֹ כָּרְבֵר אֶחָד וַיִּשְׁתַּעֲבֵד בִּי, מוֹטֵב לִי לְהִשְׁתַּעֲבֵד בְּבֵית הָזֶה וְלֹא בְּבֵית אַחֵר.

בְּמִדְרָשׁ עֶבֶד מְשִׁיבֵל כּוֹי, מָה הַשְּׁפֵלָתוֹ כּוֹי מוֹטֵב שִׁיְהִיָּה עֶבֶד בְּבֵית הָזֶה כּוֹי. וְקָשָׁה, דְּלִכְאוּרָה נִרְאָה דְּלִגְרָמִיָּה עֶבֶד, וּמָה הַשְּׁפֵלָה זֶה שִׁישְׁבָחוּ הַכְּתוּב. אָבֵל הַפִּירוּשׁ הוּא, זֶה עֲצָמוֹ שְׁלֵא עָלָה עַל דַּעְתּוֹ לְבַקֵּשׁ דְּרָךְ לְצִאת מִן הָעֲבָדוֹת, רַק לְמִצּוֹא תְקוּנָה בְּהָעֲבָדוֹת עֲצָמוֹ², כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ אִיזְהוּ חֲכָם הַמְּכִיר אֶת מְקוֹמוֹ. וְלִכֵּן מִיָּד אָמַר עֶבֶד אֲבָרְהָם אֲנִי, שֶׁפֵּל שִׁמְחָתוֹ הִיָּתָה בְּמָה שֶׁהוּא עֶבֶד לְאַבְרָהָם, וְלֹא לְהִיֹּת חֲפָשִׁי מִן הָעֲבָדוֹת, כִּי מִי יָבֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ כּוֹי כָּבֵד עֲשֵׂהוּ (קהלת ב, יב), וְנִאָּמַר עָלָיו וַיִּמְשׁוֹל בְּכֵן מְבִישִׁי³. וְדָבָר זֶה נוֹהֵג בְּכָל אָדָם, לְמִצּוֹא תְקוּנָה בְּמְקוֹמוֹ, וְשְׁלֵא לְחַפֵּשׂ מְדִרְיָגוֹת אַחֵרוֹת, כְּנ"ל⁴:

בְּמִדְרָשׁ עֶבֶד מְשִׁיבֵל כּוֹי, עַל יְדֵי שְׁשֵׁרֶת אוֹתוֹ צָדִיק בְּאִמּוֹנָה, יֵצֵא מִכָּלֵל אֲרוּר לְבָרוּךְ כּוֹי (ב"ר ס, ז)⁵.

עבד, אף שהיה אליעזר גדול מאד, על דרך שאמרו חכמים ז"ל עליו (יומא כח, ב) שהיה דולה ומשקה [מתורתו של רבו לאחרים], אף על פי כן היה מכיר עצמו שהוא עבד, ולא היה רוצה לצאת מדרגה שלו והיה עבד כל ימיו, וזה השכלה גדולה למאוד שיהיה אדם מכיר עצמו בבחינתו וצורתו, ואל יצא ממנו רק ילך באותו בחינה שנמצאת אתו. ועל פי זה יובן המדרש תנחומא (חיי שרה א), זה לשונו, ואברהם זקן וכו' (כד, א), זה שאמר הכתוב (תהלים קצ, א) ברכי נפשי את ה', והנה אברהם אבינו עליו השלום היה כל כך גדול בחכמה שבן שלוש שנים היה מכיר את בוראו (נדרים לב, א), ומיום שהיה מכיר היה הולך בנפשו, לא בנפש אחרת, וזה הוא חכמה גדולה כמו שאמרנו, וזקן פירשו חז"ל (קידושין לב, ב) זה קנה חכמה, וזה פירוש ואברהם זקן בא בימים וכו', שהיה זקן בכל הימים, זה שאמר הכתוב ברכי נפשי, כלומר, נפשי, ולא בנפש אחרת, ודו"ק כי עמוק הוא. **11.** ראה לעיל הערה מט.

12. ראה מתנות כהונה: כבר קללתו של אותו האיש בידו, שהיה מזרע כנען המקולל לעבדות, שנאמר (ט, כה) ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחייו.

13. ראה מאמר הבא.

14. ראה שמות תרמ"ח ב: וגם אנחנו בגלותינו, צריכין מקודם לבקש לקבל הגלות כפי רצונו יתברך, אז ממילא יגאלנו הבורא ית"ש. וזה כנעין שכתבו (סנהדרין צה, א) משיח בא בהיסח הדעת, כי אין לנו לבקש תמיד רק על הגאולה, רק להיות עבד משכיל כמו שפי' בו במדרש חיי שרה (ב"ר ס, ב), ע"ש, כמו כן בהיותינו נגרשין משלחן אבינו, צריכין לצפות לקבל העבדות והגלות בשלימות, על כל פנים להיות עבד משכיל, וממילא נזכה גם כן לגאולה, ולחזור לבחינת בנים כו'.

15. ראה קול שמחה בפרשתנו ד"ה במדרש הקרה: במדרש (ב"ר ס, ב)... כתיב (משלי יז, ב) עבד משכיל ימשול בין מביש ובתוך אחים יחלק נחלה, עבד משכיל זה אליעזר... נראה פירושו, דהיה השכלתו במה שהיה מכיר עצמו שהוא

ענין השְׁפֵלָת אֲלֵיעֶזֶר, הוא על פי המִשְׁנָה (אבות פ"ג מ"ה) הַמְקַבֵּל עָלָיו עוֹל תּוֹרָה מֵעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל מְלָכוֹת וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְלֹא אָמְרוּ מֵעֲבִירִין מִמֶּנּוּ מְלָכוֹת וְדֶרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהָרִי אָמְרוּ חֲזו"ל (שם פ"ב מ"ב) יִפֶּה תִּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ¹, רַק 'עוֹל' דֶּרֶךְ אֶרֶץ אָמְרוּ, שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם שְׁלֹא יתְעַרְבֵב עַל יְדֵי הָעֶסֶק, וְלֹא יתְקַשֵּׁר בְּכָל הָעֶסְקִים אֲשֶׁר לֹא לֵה' הַמֶּלֶךְ. וְכֵן בְּ'עוֹל' מְלָכוֹת, דְּאִיתָא (זוה"ק בהר קח, א) מֵאֵן דְּכִפִּית בְּאַחְרָא אִי אֲפָשֵׁר לוֹ לִקְבֹּל עוֹל מְלָכוֹת שְׁמִים, וּמֵאֵן דְּכִפִּית' דִּיִּיקָא. אָבֵל מִי שְׁזוֹכָה, הֵגֵם שֶׁהוּא בְּאִיזָה עֲבֹדוֹת אוֹ בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ, מִכָּל מְקוֹם אֵינוֹ כּפּוֹת וּמְשׁוּעָבֵד לָזֶה.

וְהוּא נִקְרָא עֶבֶד מִשְׁפִּיץ, שֶׁהֵגֵם שֶׁהִיָּה עֶבֶד, אִף עַל פִּי כֵּן הַשְׁפִּיל הָעֲבֹדוֹת בְּחֻכְמָה, וְיָדַע וְהֶאֱמִין כִּי הִקְבִּי"ה נָתַן לוֹ זֶה הָעֲבֹדוֹת. וְזֶה שֶׁאָמַר (כד, יב) אֲלֹקֵי אֲדוֹנֵי אַבְרָהָם, שֶׁקִּיבֵל עוֹל מְלָכוֹתוֹ יתְבַרַךְ בְּאִמְצָעֵי הָעֲבֹדוֹת, שֶׁהִיָּה עֶבֶד אַבְרָהָם, וּמִצָּא שְׁכָל וְחֻכְמָה בְּהָעֲבֹדוֹת שְׁלוֹ.

וְכֵן כְּתִיב (תהלים קמה, יג) מְלָכוֹתַי מְלָכוֹת כָּל עוֹלָמִים, כִּי גַם שֶׁאֲנַחְנוּ בְּגִלוֹת תַּחַת אִיזָה מְלָכוֹת, יֵשׁ לָנוּ לְהַשְׁפִּיל וְלְהַבִּין כִּי הַכֹּל מֵאֵתוֹ יתְבַרַךְ, וּבּוֹדָאֵי מִי שְׁזוֹכָה חָל עָלָיו מְלָכוֹתוֹ יתְבַרַךְ בְּלִי שׁוֹם הֶסְתֵּר, וּבְגִלוֹת הוּא בְּהֶסְתֵּר, וּכְשֶׁמְקַבְּלִין עוֹל תּוֹרָה אֲפִילוֹ כְּשִׁישׁ עָלֵינוּ מְלָכוֹת וְדֶרֶךְ אֶרֶץ, וְהֵינּוּ לְהִיּוֹת בְּבַחֲשֵׁינָת עֶבֶד מִשְׁפִּיל, עַל יְדֵי הַשְׁפֵּלָת' הַחֻכְמָה שֶׁהוּא עוֹל תּוֹרָה, מִסִּירִין הֶהְסְתֵּר וּמֵעֲבִירִין 'עוֹל' מְלָכוֹת וְדֶרֶךְ אֶרֶץ, כְּנִ"ל.

וְהִנֵּה אֲלֵיעֶזֶר הָיָה כְּנֻעַן (ב"ר שם), וְנֶאֱמַר (ט, כה) אַרְוֹר כְּנֻעַן עֶבֶד עֲבָדִים הָיָה, וּבּוֹדָאֵי נָח נָתַן לוֹ בְּזֶה עֲצָה אֵיךְ שֶׁיִּצָּא מִכָּל הָאֲרוֹר עַל יְדֵי זֶה הָעֲבֹדוֹת, כִּי רָאָה וְהַבִּין שֶׁאֵינוֹ יְכוֹל לְהִיּוֹת בְּפָנֵי עֲצָמוֹ, כִּי הָאֲרוֹר דְּבוּק בּוֹ, וְנָתַן לוֹ עֲצָה לְהִיּוֹת עֶבֶד, וְעַל יְדֵי שֶׁהוּא עֶבֶד לְמִי שֶׁהוּא בְּבִרְכָה, יוֹכֵל לְתַקֵּן נַפְשׁוֹ, וְאֲלֵיעֶזֶר הַשְׁפִּיל זֹאת²: (תרמ"ט ב)

יד) ואספת דגניך, הנהג בהם מנהג דרך ארץ (ברכות לה, ב), היינו כמו שכתוב יגיע כפיך כי תאכל, אבל לא יגיעת המוח ביותר מדאי... והנה הוא הגורם טמטום המוח שנתגשם מחמת העמקתו בענינים גשמיים ואפילו דהיתור ואין נדבק ההתבוננות בגדולת ה' מחמת זה. וראה עוד שם פרשת האזינו עח, ב.

נט. ראה עוד תרנ"ז ב: איתא במדרש (ב"ר ס, ז) אליעזר הוא כנען, ולפי ששרת אותו צדיק באמונה, יצא מכלל ארוור לכלל ברוך. ומכל מקום מצינו (שם נט, ט) שאמר לו אברהם בני ברוך ואין ארוור מתדבק בברוך (ראה יפה תואר שם). ולכן איתא במדרש (ב"ר ס, ב) כי אליעזר היה עבד משכיל, שהבין שעיקר תקונו על ידי בחינת העבודת באמונה, ועל ידי זה נכנס לכלל ברוך, אבל בפני

נז. ראה שפת אמת שם ד"ה שיגיעת שניהם, אמור תרל"ב ג.

נח. ראה שיש שרפי קודש חלק א אות רנד: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלים קכה, ב), שמעתי בשם הרבי ר' בונם זי"ע שאמר הפירוש, אם אדם אוכל אך ורק מיגיע כפיו בלבד, ולא יניח המחשבות שלו בעסק היגיעה, רק חושב בעת מלאכתו מחשבות טובות להשי"ת, ויגיעת מלאכתו היא רק בכפיו בלבד, אז אשריו וטוב לו. וראה הגה"ה שם בשם הרה"ק מקאצק זי"ע.

וראה ליקוטי תורה להרב חקת סו, ב: ועל דרך זה גם כן רבוי ההתחכמות והתחבולות יתירות בעניני משא ומתן, על דרך (דברים ה, יז) כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל ומסיר בטחוני מה', כי אף על פי שנאמר (שם יא,

בַּמִּדְרָשׁ (ב"ר ס, ח) יָפָה שִׁיחַתָּן שֶׁל עֲבָדֵי אֲבוֹת כו"פ. פִּי מַעֲשֵׂה הָאֲבוֹת הִמָּה לְמַעַלָּה מִהַשְׁגַּת הָאָדָם, פִּי הַגּוֹפִים שֶׁלָּהֶם הָאִירוּ יוֹתֵר מִכָּל הַנְּשֻׁמוֹת שֶׁלָּנוּ, כְּדֵאיִתָּא (ב"ר מז, ו) הָאֲבוֹת הֵן הֵן הַמְרַכְּבָה^א, וְרַק מִמַּעֲשֵׂה עֲבָדִים שֶׁלָּהֶם יְכוּלִין לְקַבֵּל הָאֶרֶה וְלִימוּד, כְּאֲשֶׁר רוֹאִין בְּמַעֲשֵׂה הָעֶבֶד הַתְּפִלוֹת וְהַשְׁתַּחֲוּיּוֹת שֶׁעָשָׂה בְּזֵה הַשְּׁלִיחוֹת, וּבְאֲבָרָהּ בְּעִצְמוֹ לֹא מְצִינּוּ זֶה^ב, פִּי אֵין בְּדַעְתֵּינוּ כַּח לְהַשִּׁיג בְּמַעֲשֵׂה הָאֲבוֹת בְּעִצְמָם, לְכֵן אִיתָא (יומא כח, ב) עַל דְּמַשְׁק אֱלִיעֶזֶר (שו, ב), שְׁדוּלָה וּמַשְׁקָה מִתּוֹרַת רַבּוּ כו': (תרמ"א ב)

וַיִּתֵּן אֲבָרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק, וְלִבְנֵי הַפְּיִלְגָּשִׁים אֲשֶׁר לְאֲבָרָהָם נָתַן אֲבָרָהָם מִתְּנִית וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנֵו וְגו' (כה, ה ו).

בַּפְּסוּק וַיִּתֵּן אֲבָרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק, וְלִבְנֵי הַפְּיִלְגָּשִׁים כו' נָתַן אֲבָרָהָם מִתְּנִיּוֹת. פִּי אֲבָרָהָם הוּא עֲמוּד הַחֶסֶד^א, וְחֶסֶד ה' מְלֵאָה הָאָרֶץ (תהלים לג, ה), וְהַכֹּל צְרִיכִין לְחֶסֶד כְּמוֹ שְׂאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ^ב, אֲבָל יֵשׁ חֶסֶד שֶׁנִּקְרָא מִתְּנָה בְּלִבְד, וַיֵּשׁ חֶסֶד לְעוֹבֵד ה' שְׂזוּכָה לְקַבֵּל הַחֶסֶד, כְּאֲשֶׁר אֲבָרָהָם אָבִינוּ ע"ה בְּעִצְמוֹ זָכָה בְּמַעֲשָׂיו לְהַמְשִׁיךְ הַחֶסֶד בְּעוֹלָם^ג, וְזֶה שְׂכָתוֹב אֲשֶׁר י"א.

להנשמה נקרא שלום. וראה שם הערה פו.
סב. ראה ליקוטים יקרים להמגיד הרבי ר' בער ז"ע אות קצב: וכן בתפלה יכול אדם לעבוד עבודת התפלה להשם יתברך, שלא יהיה עבודתו נראה בפני בני אדם כלל, שלא יעשה שום תנועה באברים, רק בפנימיות נשמתו יהיה בוער בלב, ויצעוק בלחש מחמת התלהבות, בענין שתהא עבודתו בפנים יותר גדולה משתהא עבודתו נראית באברים. וראה עוד שם אות ריא. וראה רמתים צופים על תנא דבי אליהו זוטא כג, א אות ל.
סג. ראה זוהר חדש תולדות כו, ב: וכל חד וחד מאבהן, ידע ליה לקוב"ה מגו אספקלריא דיליה, אברהם ידע ליה מגו חסד, דאיהו מדת הגדולה, מדת החסד, ימינא דמלכא, ועל דא אחיד בה ולא שביק לה לעלמין.
סד. ראה ב"ר ס, ב: רבי חגי בשם רבי יצחק אמר, הכל צריכין לחסד, אפילו אברהם שהחסד מתגלגל בעולם בשבילו נצרך לחסד, שנאמר (כד, יב) ועשה חסד עם אדוני אברהם.
סה. ראה לך תרמ"ו ב: דאיתא (ב"ר ס, ב) החסד מתגלגל בעולם בשבילי, ולכאורה הוא מילי דסתרי, כי חסד הוא בלי זכות המקבל, והאיך אמרו 'בשבילי'. אך יש גם על

עצמו הוא ארוך. ולכן גם אחר כך שנאמר לו (כד, לא) בוא ברוך ה', והבין שיצא לכלל ברוך (ראה לעיל הערה מט), אף על פי כן היה תחילת דבריו עבד אברהם אנכי (שם לד), וזהו עבד משכיל, ומצד העבודות יחלק נחלה בתוך אחים (ב"ר שם), ועל זה אמרו איזה חכם המכיר את מקומו, כי העבד בעצם ארוך, ועל ידי השירות בא במקרה לכלל ברוך, ובני ברוך בעצם, ואין ארוך מדבק בברוך.
סז. ז"ל המדרש: יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים, פרשתו של אליעזר שנים וג' דפים, הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה, ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא לו.
סא. ראה וישלח תרל"ו: כי נשמת אדם גדלה מעלתה מהמלאך כידוע, רק שזה בבחינת הנשמה בלבד, אבל גוף המלאך גדלה מעלתו על גוף האדם, כי גוף האדם בעולם העשיה, אך יעקב אבינו ע"ה תיקן גופו עד שזכה להיות מרכבה להש"ת (ב"ר מז, ו), נמצא גם גופו כמו נשמה... וזה שכתוב (לה, י) לא יקרא שמך עוד יעקב, פירוש, שגם הגוף שמכונה בשם 'יעקב', אינו אצלו בבחינת גוף, ונהפך לרוחניות כמו הנשמה. וזה שכתוב (לג, יח) ויבוא יעקב שלם, שזה ההשתוות הגוף

וְהָיָה גַם לְאוֹמוֹת יֵשׁ חֶסֶד, שֶׁהִשִּׁי"ת מְטִיב עִם כָּל הַבְּרוּאִים בְּחֶסֶדוֹ, אֲבָל עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר (תהלים לא, כ) מִה רַב טוֹבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירָאֵךְ, שָׁנָה הַחֶסֶד הוּא בְּאוֹפֶן שִׁשְׁיִגְנוּ הָאָדָם בְּכַח עֲבוֹדָתוֹ, וְאִזּוּ הוּא דְבָר שֶׁל קִיּוּמָא^ט.

וְהַפְּלֵל, ה' עוֹשֶׂה חֶסֶד לְכָל אֶחָד פְּרָצוֹנוֹ, וְהָאוֹמוֹת רוֹצִין רַק מִתְּנוּת, וְיִצְחָק אָבִינוּ ע"ה רָצָה שְׂיִזְכָּה בְּמַעֲשָׂיו לְזֶה הַחֶסֶד, וְהוּא חֶסֶד הַמִּתְלַבֵּשׁ בְּדִין, וְזֶה אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירָאֵךְ^ט, וּבְמָקוֹם אַחֵר פְּתַבְתִּי עוֹד מִזֶּה^ט:
(תרמ"א ז)

בפשטות

אֵין נַחֲשֵׁב לֹו הַחֲטָא, שְׂאִין בּוּ דַעַת שְׁלִימָה לְשִׁמּוֹר מַחֲטָא^ג, כֵּן יֵשׁ חֲטָאִים שְׂאִין נַחֲשֵׁבִין לַחֲטָא, וּמַצִּינוּ לַעֲתִיד גַּם כֵּן הַחוּטָא בֵּן מֵאָה שָׁנָה יְקוּלֵל (ישעיה סה, ט)^ג, וּגַם בְּמִלְאָכִים מַצִּינוּ חֲטָאִים^ה, כִּי אֵין שִׁיעוֹר לְזֶה. וְזֶה שְׂאֵמַר בַּת ק' כִּבְתָא כ' לַחֲטָא, שֶׁהִיָּתָה נְקִיָּה מַחֲטָא, כִּנ"ל:
(תרל"ב ב)

אֵינְהִיו חֲנִי שְׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֲשָׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חֲנֵי שְׂרָה (כג, א).
בַּת ק' כִּבְתָא כ' לַחֲטָא (רש"י: ב"ר נח, א).
וְקִשָּׁה אֶפֶס שְׂאִינָה בַת עוֹנֶשֶׁינָה, מְכַל מְקוֹם הַדְּמִיוֹן הוּא לְהִיּוֹת נְקִיָּה מַחֲטָא בְּאֵמַת^ג. אֶךְ נִרְאָה, דּוּדָאִי אֵין צְדִיק בְּאַרְצָא כּו' וְלֹא יַחֲטָא (קהלת ז, כ), רַק שִׁישׁ מְדַרְיָגוֹת רַבּוֹת, וְכִמוֹ קוֹדֵם זְמַן עוֹנֶשֶׁינָה

א. הַמַּאֲמֵרִים הֵם מַסְפַּר שֵׁפֶת אֵמֶת לְקוּטִים, חוּץ כְּשִׁצּוּיִן אַחֲרֵת.
ב. רֵאָה מְזַרְחֵי וְגוֹר אֲרִיָּה עַל רִשׁ"י כֹּאֵן.
ג. רֵאָה תּוֹסַפּוֹת הַשֵּׁלֶם עַה"ת וְיִשֵּׁב לַח, ז אֹוֹת ז.
ד. "כִּי הַנְּעַר בֵּן מֵאָה שָׁנָה יְמוֹת וְהַחוּטָא בֵּן מֵאָה שָׁנָה יְקוּלֵל". וְרֵאָה רז"ק: כִּי הַנְּעַר בֵּן מֵאָה שָׁנָה יְמוֹת, אִם יְמוֹת אָדָם בֵּן מֵאָה שָׁנָה, וְזֶה יְהִיָּה בְּעוֹנוֹ, יֵאֲמְרוּ עֲלֵיו נַעַר מוֹת, וּפִירֵשׁ זֶה וְאֵמַר וְהַחוּטָא בֵּן מֵאָה שָׁנָה יְקוּלֵל, כְּלוּמַר, כִּי קִלְלַת הָאֵל תְּהִיָּה לוֹ וְחוּטָא הוּא כְּשִׁימוֹת בֵּן מֵאָה שָׁנָה.
ה. רֵאָה ב"ר ג, ט: מִלְּאִכֵּי הַשֶּׁרֶת עַל יְדֵי שְׂגִילוֹ מַסְטוּרִין שֶׁל הַקְּב"ה, נִדְּחוּ מִמַּחֲצִיתָן מֵאָה וּשְׁלִשִׁים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה. וְרֵאָה סִפְר חֲסִידִים סִימָן תְּקַל; רֵאָב"ד סִפְר יְצִירָה פ"ב מ"א; ש"ה עֶשְׂרֵה מֵאֲמֵרוֹת מֵאֲמַר ב אֹוֹת לז.

זֶה מַשְׁפָּט, שְׁבִיכּוֹלַת הַחֲסִיד לְזְכוּת בְּמַעֲשָׂיו לַחֲסֵד עֲלִיוֹן... וְשׁוֹב אֵין לְדַבֵּר הַפְּסָק, וְכֵן כְּתִיב (דברים ז, ט) שׁוֹמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאוֹהֲבָיו [וְגו' לֵאלֹפֶי דוֹר]. וְזֶה הַחִילּוֹק, כִּי עוֹלָם חֲסֵד יִבְנֶה (תהלים פט, א), וְהוּא חֲסֵד חֲנֻם, וְאַחַר כֵּךְ בֵּא אֲבָרְהָם אֲבִינוּ ע"ה, וְנַעֲשֶׂה כְּלֵי לְקַבֵּל הַחֲסֵד, וְנִקְרָא חֲסִיד, וְכִבְיָכוֹל בַּעַל כְּרַחֵךְ מִתְּעוֹרֵר מִדַּת הַחֲסֵד 'בְּשִׁבְלֹו'. וְרֵאָה לְעֵיל בְּפִסּוֹק וְעֵשָׂה חֲסֵד עִם אֲדוּנֵי אֲבָרְהָם, וּבְמַצּוּיִן שֵׁם בַּהֲעֵרָה מֵה.
טו. רֵאָה גִּלְיוֹן מֵאֲמֵרֵי שֵׁפֶת אֵמֶת וְיֵרָא עַמ' יג, וּבַהֲעֵרוֹת סג סד.
טז. רֵאָה זוֹהַר חֲדָשׁ הַנ"ל: יִצְחָק יָדַע לִיָּה בְּדִרְגָּא דְּגַבּוּרָה דְּאֶקְרִי פַּחַד יִצְחָק, וְדַחֲלִיל לִיָּה לְעַלְמִין.
טח. רֵאָה תְּרַמ"ח ג.

וַיִּתֵּן לִי אֶת מַעֲרַת הַמִּכְפָּלָה אֲשֶׁר לִי וְגו' בְּכֶסֶף מַלְא וַתִּנְנָה לִי בְּתוֹכְכֶם לְאַחֲזֹת קֶבֶר (כג, ט).

וַיִּתֵּן לִי וְגו', וכן כתיב בכסף מלא יתננה וְגו', ולא כתיב לשון מכירה. ונראה

על פי מה שכתוב בזוה"ק (חיי שרה קנו, ב) כי לעפרון לא נגלה קבורת אדם וחיה, עיין שם, ולכן לא רצה להונות אותו, ופירש לו שאחר כל הכסף מקבלה בתורת מתנה. ולפי פשוטו נראה, שאמר לו שיהיה נחשב אצלו כמו מתנה אף שישלם לו [*כן הוא ברבינו בחיי"ח]:

לֹא אֲדַנִּי שְׁמַעְנִי הַשְּׂדָה נְתַתִּי לָךְ וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לָךְ נְתַתִּיהָ וְגו' (כג, יא).

הַשְּׂדָה נְתַתִּי לָךְ וְגו'. והוא לא ביקש ממנו רק המערה^ט. ונראה שזה עין רעה שדרשו בו, שכיון שהבין שאברהם לא ירצה בחנם^י, גילה לו דעתו שמערה בלי שדה לא יוכל ליתן,

וַיִּקָּם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מְתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חַת וְגו', תִּנְנוּ לִי אַחֲזֹת קֶבֶר עִמָּכֶם וְאַקְבְּרָה מְתִי מִלְּפָנַי, וַיַּעֲנוּ בְנֵי חַת אֶת אַבְרָהָם וְגו' בְּמִבְחָר קֶבְרֵינוּ קֶבֶר אֶת מְתֶךָ וְגו' (כג, ג-ו).

וַיְדַבֵּר אֶל בְּנֵי חַת וְגו'. מה שהוצרך מקודם לדבר עם כל בני חת.

נראה על פי מה שכתוב בזוה"ק (חיי שרה קנו, ב) כי עפרון לא ידע מקבורת אדם וחיה וחשיבות המערה, ולא אתגלי רק לאברהם, עיין שם. אם כן גם עפרון ואבותיו מעולם לא זכו במקום זה, כי היה הכל בטעות, והוא שייך אל כלל אנשי המקום, ולכן דיבר עמהם, עד שאמרו לו 'במבחר קברינו' קבור את מתוך, והיינו מערת המכפלה שהיא 'מובחר הקברים', כמו שאיתא במדרש (ב"ר נח, ח) שכל הנקבר בו כו', ואמרו ולא ידעו מה אמרו. ואחר כך קנה מעפרון, שגוף מקום הנגלה שלו היה:

כן לא הזכיר לשון מכירה. וראה חזקוני: ויתן לי, עלי הוא כאילו הוא נתנה לי.

ט. פסוק ט: ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו וְגו'.

י. ראה ב"ר נח ז: אדוני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף (כג, טו), אמר רבי חנינא, כל שקלים האמורים בתורה סלעים... ר' יודן אמר, חוץ משקלי עפרון שהיו קנטרוק, הדא הוא דכתיב (משלי כה, כב) נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו, נבהל להון איש רע עין, זה עפרון, שהכניס עין רע בממונו של צדיק, ולא ידע כי חסר יבואנו שחסרתו התורה וא"ו, הדא הוא דכתיב (כג, טז) וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון, עפרון כתיב חסר וא"ו. וראה רבינו בחיי פסוק טו: עפרון רשע היה והיתה עינו צרה, 'עפרן' כתיב בגימטריא 'דע עין'.

יא. ראה הערה ח.

1. ראה אברבנאל: השאלה הד' בדברי אברהם אל בני חת תנו לי אחוזת קבר, ואם היה דעתו על מערת המכפלה אשר בשדה עפרון, מה לו עם בני חת, והיה ראוי שידבר עם עפרון לבדו ויתפטר עמו, והכסף יענה את הכל, וקהל בני חת מה להם ולצרה הזאת. וראה רשב"ם פסוק ז, חזקוני פסוק ז, רמב"ן פסוק ח.

2. ז"ל המדרש: [ויקם] שדה עפרון אשר במכפלה (כג, יז), מלמד שנכפלו בעיני כל אחד ואחד, שכל מי שהוא קבור בתוכה בטוח ששכרו כפול ומכופל. וראה נר הקודש ועץ יוסף.

ח. ז"ל רבינו בחיי: ומה שאמר ויתן לי, ואמר יתננה לי, כלומר אני אחשוב שיתננה לי מתנה, אבל בכסף מלא יתננה לי, כי אברהם לא היה שואל מתנה כי אם מכירה. וראה רמב"ן: וטעם ויתן לי, ויתננה לי, שאחשוב אותה כמתנה, אם [כי] בכסף מלא אקחנה ממנו, ועל

אם היה נתברך בכ"ל, לא היה יכול לצאת ממנו שום דבר חסרון: (תרל"ז ג)

וְתִכַּל לְהַשְׁקֵתוֹ וְתֹאמַר גַּם לְגַמְלֵיךָ אֲשָׁאֵב עַד אִם בָּלֹו לְשֵׁתֶת וְגו', וְהָאִישׁ מִשְׁתַּאֲהָ לָּהּ מִחֲרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִּית וְהִ' דְּרַבֵּו אִם לֹא, וְהָיָה בְּאֲשֶׁר בָּלֹו הַגְּמִלִים לְשֵׁתוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ גְּזֵם וְהָבַ בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וַיִּשְׁנֵי צְמִידִים עַל יָדָיָהּ וְגו' (כד, יט-כב).

והאיש משתאה בו. מה שלא נתן מיד הנזמים, שכבר אמרה גם לגמליך, רק שלא רצה להפסיק גמילות חסדים שלה להשקות הגמלים:

וְאָמַר אֵל אֲדֹנָי אֱלֹי לֹא תִלָּךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי (כד, לט).

ברש"י א"ל כתיב כו"ט. כי בודאי אליעזר עשה השליחות בכוונה רצויה, שהרי הצליח בשליחותו, אף על פי שהיה נוגע במה שרצה להשיאו לבתו, אף על פי כן ביטל עצמו בעבור רצון הצדיק. וי"ל, שזה עצמו סיפר להם, שלא יעכבו הדבר, באשר שגם הוא נוגע בדבר, ואף על פי כן מבטל רצונו, כנ"ל: (תרל"ח ג)

ולכך הוכרח אברהם לקנות גם השדה, והשיבו נתתי כסף השדה (שם יג):

וַיִּקַּם שָׂדֶה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמִכְפֵּלָה אֲשֶׁר לְפָנָי מִמְּרֵא הַשָּׂדֶה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ וְגו' לְאַבְרָהָם לְמִקְנָהּ וְגו', וְאַחֲרָי בֶן קָבֵר אֲבִרְהָם אֶת שָׂדֶה אִשְׁתּוֹ אֵל מַעְרַת שָׂדֶה הַמִּכְפֵּלָה וְגו', וַיִּקַּם הַשָּׂדֶה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְאַבְרָהָם לְאַחֲזוֹת קָבֵר מֵאֵת בְּנֵי חֵת (כז, יז-כ).

ויקם שדה וגו', ואחר כך ויקם וגו'. ונראה על פי מה שכתבו המפרשים¹ כי היו להם מנהג שלא למכור לאחר בית קבורה. ולכך כתיב מקודם שבא לו מעפרון ברצונו, ואח"כ כתיב שנעשה מקום קבורה ברצון בני חת"י:

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְהִ' בְּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל (כד, א).

וה' ברך כו' בכ"ל (כד, א). עתה נתקיים הבטחה של ואברכך (יב, ב). ונ"ל כי לא ברכו הקב"ה קודם לידת יצחק, בעבור שהיה עתיד עשו לצאת ממנו, ומהאי טעמא לא בירך הקב"ה ליצחק גם כן עד אחר לידת עשו (כו, ב-ד), כי

¹ב. ראה פירוש הטור פסוק ט: ואברהם לא ביקש ממנו אלא המערה וישאר השדה לעפרון, והוא השיב לו... דרך ערמה למכור גם השדה, להעלותה בדמים, שיתן לו המערה והשדה, כי לא יתכן לאדם נכבד כמוהו שיהיה לו המערה לאחוזת קבר והשדה יהיה לאחר, ואברהם שמח בדבר והודה לדבריו ואמר (פסוק יג) נתתי כסף השדה. וכן הוא ברמב"ן.

²ג. ראה הערה הבאה.

³ד. ראה רש"ם פסוק ד: תנו לי אחוזת קבר, הניחו לי לקנות קרקע כאן ותתנו אתם יושבי העיר להניח

ארור ואין ארור מתדבק ברוך. וראה ב"ר נט, ט.

אך לפי פשוטו נראה, שחשבו שאין לה עדיין דעת שלימה, רק בדרך סימן לסמוך ככל היוצא מפיה אף בלי טעם: **וַיֵּצֵא וַיְחַקֵּק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֵה לְפָנֹת עָרְבֵי וְגו' (כד, טג).**

[בגמרא יומא כח, ב: אמר רב ספרא צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי כו', רב יוסף הא קא קשיא ליה, דתנן חל ערבי פסחים להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה, ונשחטה מכי משחרי כותלי. מאי קושיא, ודילמא כותלי דבית המקדש בשש ומחצה משחרי משום דלא מכווני טובא].

בגמרא צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי^{טז}. נראה הפירוש, דנכון לקיים המצוה מיד כשנראה שינוי סדר הזמנים שהקב"ה משנה העתים, ואז יש לשבח לפניו יתברך, [כמבואר במדרש בפרשת ויצא ס"ח ע"ש^{יז}], ולכן משני דכותלי בית המקדש לא מכווני, ולכך שם זמן המצוה בשש ומחצה כשניכר שינוי הזמנים.

בענין אמנות אליעזר, שכתב במדרש (ב"ר ס, ז) ששרת הצדיק באמונה. שדרשו חז"ל אֵלֵי כתיב, שביקש עִיָּה לַתֵּת בַּתּוּ, אף על פי כן ראינו שהתפלל להשי"ת הקרה נא לפני כו' (כד, יב), ואדרבא על ידי שהבין שיש לו נגיעה, התפלל להשי"ת שיעשה השליחות באמת ויצליח: (תרמ"ב ג)

וַיֵּצֵא לְבָנָיו וּבְתוּלָתָם וַיֹּאמְרוּ מַה' וַיֵּצֵא הַדְּבָר לֵאמֹר נִבְרָא דְבַר אֱלֹהִים רַע אִם טוֹב (כד, ג). בפסוק מה' יצא הדבר לֵאמֹר נִבְרָא כו'. אמת אמרו לֵאמֹר לֵאמֹר, כי אם שרצו לעכב, לא יכלו לפתוח פיהם ולעכב, ומזה ידעו כי מה' הוא. כי הלא רשעים היו, והמה רוצין לעבור פי ה', ומה אמרו מה' יצא הדבר על כן לֵאמֹר נִבְרָא, רק הפירוש כנ"ל, שלא יכלו באמת לֵאמֹר מִטּוֹב וְעַד רַע, כנ"ל: (תרל"ח ד)

וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לְעֵרָה וַיִּשְׁאַלָה אֶת פִּיהָ (כד, ז). נקרא לנערה ונשאלה [את 'פיה'], ונשאל 'אותה' הוה ליה למימר.

טז. לאשמועינן שיתפלל אדם בעת ההיא, דאי לאשמועינן מאי דנהיגי אבות, מאי קמ"ל, מאי דהוה הוה.
יז. ראה ב"ר סח, ט: [מהיכן למדו שלש תפלות (ירושלמי)], אמר רבי שמואל בר נחמן, כנגד ג' פעמים שהיום משתנה, בערבית צריך אדם לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוציאני מאפילה לאורה, בשחרית צריך לומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מאפילה לאורה, במנחה צריך אדם לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שכשם שזכיתני לראות חמה בזריחתה כך תזכני לראותה בשקיעתה. וראה עין יוסף: שהיום משתנה, והשינוי מביא לידי התפעלות הלב להכיר חסדי ה'. וראה יפה תואר. וכן הוא בירושלמי ברכות פ"ד ה"א.

טז. ראה ריטב"א: וא"ת והלא יצחק תיקן תפלת המנחה, כדאיתא בפרק תפלת השחר (ברכות נו, ב) [יצחק תיקן תפלת מנחה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה כו'], תירצו בתוספות (ראה תוספות ישנים) דאף אברהם היה מתפלל אותה, אלא מפני שיצחק תיקן אותה לכל העולם תלה אותה הכתוב ביצחק כדכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה. והא דאמרינן מכי משחרי כותלי, היינו מתחלת שבע שהוא חצי היום, שהשמש עומד בחצי השמים, והכותלים... שהשמש זורח בהם בשחר, משחירים בתחלת חצי היום, ונפקא לן מדכתיב לפנות ערב, כשהשמש פונה למערב, שזהו בתחלת חצי היום. ורב ספרא בעיקר הדין אתא

ד"ה כיון דסמוך לשקיעת החמה,
 ע"ש"י"י, אבל הרמב"ם (הל' תפלה פ"ג ה"ב)
 חולק על זה, כמו שכתב שם בבית
 יוסף², וצ"ע³: (שפת אמת שם)

ומכאן משמע דמצוה להתפלל מנחה
 אחר חצות, וכן הוא שיטת הרא"ש (שו"ת
 כלל ד סימן ט) וטור (סימן רל"ג), [וכן
 משמע מדברי רש"י בתענית (כ"ו ע"ב)

היה אומרה גם אברהם. ויש לעיין אמאי נקט שמו של
 אברהם, צלותיה דאברהם, ולא יצחק. והביאור בפשטות
 כפי שעולה מהמשך הגמרא, דאברהם מדתו זריזות,
 לכן היה מתפלל מיד בתחילת הזמן שאפשר להתפלל,
 והיינו מכי משחרי כתלי, אבל יצחק התפלל לפנות ערב
 שהוא בשעה ט' ומחצה. ובשו"ע (סימן רלג במ"ב ס"ק א)
 "עיקר זמן תפלת מנחה לכתחלה הוא מט' שעות
 ומחצה כנגד התמיד שהיו מקריבין בכל יום, ומ"מ אם
 התפלל משש ומחצה ולמעלה יצא אחרי דעיקר זמנו
 של תמיד מדאורייתא מתחיל מאותו זמן". וי"ל ששני
 הזמנים המוזכרים כאן, שש ומחצה ותשע ומחצה, בכל
 אחד מהם יש מעלה בפ"ע, שש ומחצה הוא ענין
 זריזות להתפלל מיד כאשר מגיע הזמן, וכן נהג אברהם
 אבינו, או להתפלל בט' ומחצה וזה כנגד התמיד, וכך
 התפלל יצחק אבינו. [וראה בספר ראש גולת אריאל
 ח"א עמ' רעד, כשנראו ברקיע ג' כוכבים התפלל ערבית
 כדרכו בקורש להיות זריז ולקיים כל מצוה תיכף בבוא
 זמנה].

יח. ז"ל רש"י: כיון דסמוך לשקיעת החמה וכו',
 שמאחרין [מנחה בתענית] עד שקיעת החמה... ואינן
 הולכין לבית הכנסת משש שעות ומחצה ולמעלה כמו
 שהיו עושין באותן הימים.

יט. וראה ערוך השלחן סימן רלג סעיף יב. וראה אגרא
 דפרקא אות רנ.

כ. ראה פרקי דרבי אליעזר פרק טז: בשש שעות ביום
 יצא העבד מחרן ולקה את רבקה... ובשלוש שעות בא
 בא חברון לענת תפלת המנחה, ויצא יצחק להתפלל
 תפלת המנחה, שנאמר ויצא יצחק לשוה בשדה לפנות
 ערב, ואין שיחה אלה תפלה כו'. וראה רד"ל אות לז:
 והיא מנחה קטנה שזמנה מתשעה שעות ומחצה, ומזה
 קצת סמוך לדברי הגאונים שברמב"ם פ"ג מתפלה ה"ג
 שמנחה קטנה היא העיקרית, ע"ש. וראה בית יוסף ריש
 סימן רלב.

כא. ראה ברכת אליהו עמ' קפט: צלותא דאברהם מכי
 משחרי כתלי, ובתוספות ישנים הקשו הא אמרינן יצחק
 תיקן תפלת מנחה כו', ותיצרו דאחר שתיקנה יצחק